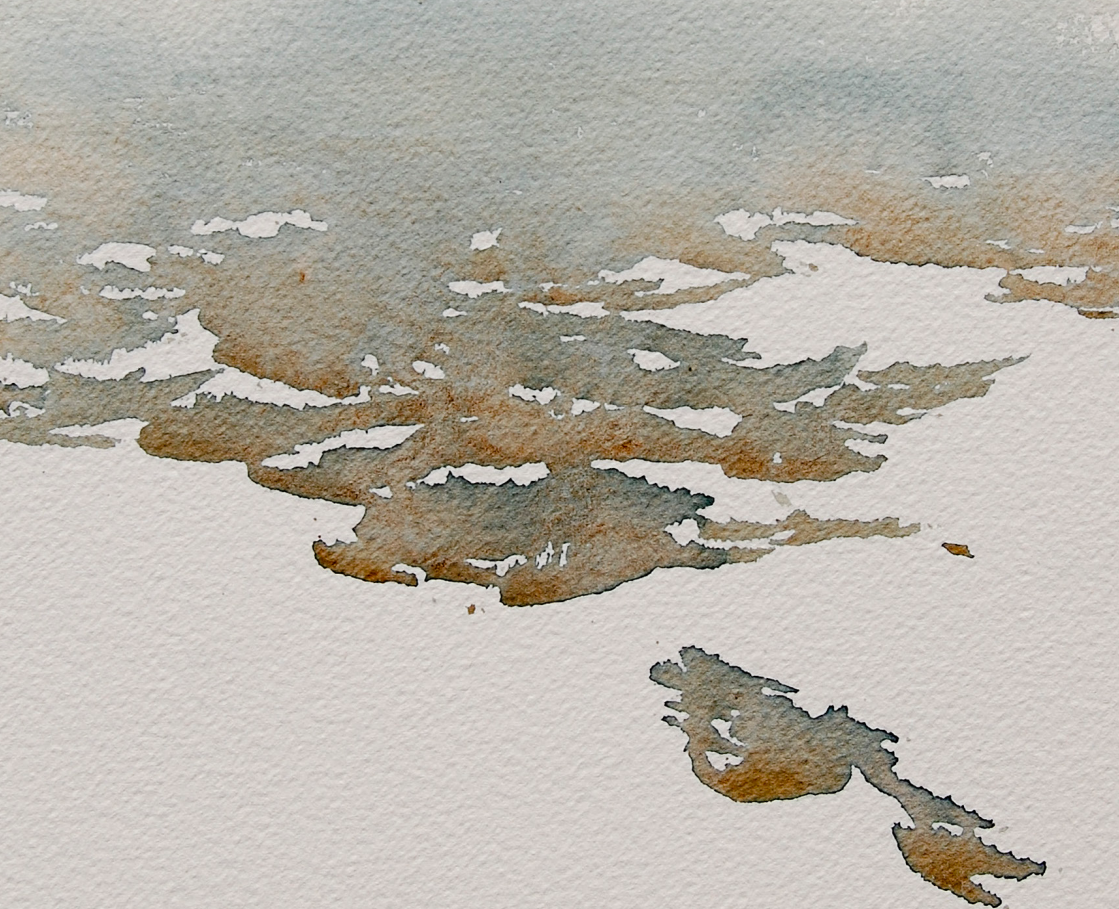

Jul i Nord-Odal

2011

Innhold

Fjeld-brødrene – kunstnere med røtter i Nord-Odal	4
Minner fra Gamlevegen gjennom Fjell	8
Larry Norli – trekkspillet Mr. Harmony	11
Et gammalt hem i skogen	15
Bunesvegen – et 100-årsminne	21
Grytåa – om fløting og annet	22
Skulptøren med røtter fra Rovelstad	31
Det var da det, og ikke nå: Vinter-OL i Oslo 1952	34
Minner fra barne- og ungdomsår	36
Historien om en femkroning	39
Innvielsen av Sand kirke i 1891	40
Mitt hyggeligste minne	42
Steikepanna	44
Tre kæ'ær hviler	48
Austvatn skole i 1952	50
Tilbakeblikk på året vi har lagt bak oss	51
Trollsteinen	57
Tyttebærfredning i Nord-Odal	58
Så brått	61
Jag och Stina har varit ute och vandrat länge	62
Sterke Reinhard	67
På sulom	68
Taktfaste drøpp som slør fast ei gammal sanning	69
Lag din egen lutefisk!	70

«Jul i Nord-Odal» 2011

Utgiver: Nordre Odalen Kulturminnelag

Overskuddet tilfaller IL Mogutten, Odal Slektshistorielag og Sand IF

Layout og førtrykk: Gunnar Nygård

Trykk: Flisa Trykkeri

Forsideillustrasjon: Jon Utheim

I redaksjonen:

Steinar Bjørnstad, Hans Haagenrud, Gunnar Nygård, Bengt Ringvold,
Ola Erik Tangen og Ingegerd Tronbøl.

Samhold og omtanke

Det har blitt mange tårer og tunge stunder, men også mye lys og mye varme de siste månedene. Tragedien som rammet oss – også i Nord-Odal – den 22. juli, viste at vi står sammen i vanskelige tider. Samhold og omtanke gir styrke.

Det kanskje sterkeste minnet fra året 2011 er minnemarkeringen som Mental Helse Ungdom i Nord-Odal arrangerte 26. juli. Mellom 1000 og 1500 nordodølinger sto sammen i sorgen og i protesten mot terror og hat.

Vi har fått en ny nasjonalsang. I «Til ungdommen» gir Nordahl Grieg oss både håp, styrke og tro på framtida. De unge som ble rammet av terroren har vist en imponerende evne til å reise seg og bygge videre på sine og Nordahl Griegs idealer; uten hat, uten hevtanker.

Vi som hører til den eldre generasjonen har langt på veg spilt fallitt med verden. Vi har mye å lære av ungdommen. Vi kan føle oss trygge på framtida.

Redaksjonen ønsker dere alle en fredfull, god jul og et godt nytt år med noen linjer fra Michael Wiehes «Ska nya röster sjunga».

Så segrar inte döden
fast åren har sin gång
Så stannar inte tiden
Den börjar bara om
För sångerna om livet
som aldrig kan förstummas
ska nya röster sjunga
ska nya röster sjunga
Ja, sångerna om livet
som aldrig kan förstummas
ska nya röster sjunga
ska nya röster sjunga

Gunnar Nygård

Fjeld-brødrene – kunstnere med røtter i Nord-Odal

To kreative og kunstneriske gutter ble født på Øvre Fjell i Nord-Odal, Erik i 1870 og Lars i 1872. Foreldrene var Christoffer Eriksen Fjeld (1842-1918) fra Øvre Fjeld og kona Inger Marie Larsdatter (1846-1923) fra Kvernstua. Guttene hadde ei eldre søster, Anne Lovise, født i 1868. Om hun hadde de samme evnene som brødrene, vet vi lite om. Brødrene tegnet uavlatelig, og de tegnet på alt fra papir til klær. Kunne tegnekunsten være nedarvet? En tremenning av dem var den kjente malerinnen Marie Tannæs.

Foreldrene flyttet allerede i 1874 til Kragerø hvor faren, byggmester Fjeld, fikk arbeid. Han ble i Kragerø kjent som en dyktig og arbeidsom mann. Han var ivrig Venstreman, folkeopplysningsmann, avholdsmann og hadde flere verv. I 1890-åra flyttet familien til Kristiania der det var enda bedre arbeidsmuligheter, og i 1913 kjøpte faren Fjell Søndre på ca. 50 mål. Fra nå av var «barna» mye i Nord-Odal.

På Kragerø Middelskole var Fjeld-brødrene oppvakte og flinke elever, og etter eksamen dro de begge til hovedstaden hvor de fikk sin utdanning. Erik ble utdannet til arkitekt og bygningsingeniør ved Christiania Tekniske Skole, og Lars ble utdannet

malmester/dekorasjonsmaler ved Kunst- og Håndverkskolen.

Lars – maleren

Lars flyttet en del, men i 1910 ble Kragerø hans faste punkt i tilværelsen. Da hadde han allerede giftet seg med Kragerø-jenta Valborg, og de fikk tre barn. I Kragerø utfoldet han sitt aktive liv som malmester og kunstmaler. Han ble karakterisert som en fremragende kunstmaler, og han behersket både akvareller og oljemalerier. Det finnes flere akvareller og malerier også med motiv fra Nord-Odal, spesielt fra Fjell.

Ved siden av å male og dekorere, underviste Lars Fjeld på Kragerø Tegneskole i frihåndstegning og dekorasjonstegning. Han var en dyktig rose-maler og fikk statsstipendium for å videreutvikle dette faget. Det finnes flere rose-malte gjenstander i Nord-Odal signert Lars Fjeld.

Dekorerte den jødiske synagogen i Oslo

Broren Erik tegnet den jødiske synagogen i Calmeyers gate i Kristiania som ble reist i 1921, og Lars dekorerte veggene i inngangsrommet og forsamlingssalen i synagogen. Han malte søyler, bladranker og to lysestaker og over dørene en Davidstjerne. Fargene var vakre – rødbrunt, grønt, gult og

rosa og «gull» til den stiliserte dekoren som ligger på en gulbeige bakgrunn. Den originale dekoren fra 1921 blir i dag avdekket og restaurert.

Lars Fjeld lærte Munch å male Solen

Lars fikk et nært forhold til Edvard Munch, som fra 1909-1916 oppholdt seg på Skrubben i Kragerø. Munch hadde et stort atelier der, og han malte på de store utkastene til maleriene i Universitetets aula. Lars bidro med fargekomposisjoner, og han blandet farger som Munch selv skulle ha gjort det. Han malte også øverst på de ca. seks meter høge lerretene uten å bli svimmel, noe Munch selv hadde problemer med. Under arbeidet med kjempebildet «Solen» fikk Edvard Munch problemer med å male de rette solstrålene i en lengde av fem-seks meter. Lars løste dette ved å legge tynn farge på en lang snor, festet den stramt mellom ytterpunktene, løftet snora ut fra midten og lot den sprette inn mot lerretet.

Lars Fjeld var en god del i Nord-Odal på sine eldre dager. I 1936 deltok både han og broren Erik i et jubileumsskirenn i Kolstadbakken. Her var det både hopp og langrenn. På festen om kvelden ble «de gamle skiveteranene Lars og Erik Fjeld» (og noen til) utnevnt til æresmedlemmer i Mo Idrettsforening. Lars Fjeld døde i 1957 og er begravd i Kragerø.

Erik – arkitekten

Erik var lik broren på mange områder – talentfull, arbeidsom, allsidig og grundig – noen av de mest fremtredende egenskapene. Etter avsluttet utdanning etablerte han seg som arkitekt i hovedstaden og fikk oppført flere gårder. Fra 1893 var han i vintermånedene også lærer ved Tegneskolen i Kragerø. I 1898 flyttet Erik tilbake til Kragerø og ble fra nå av «Kragerøs arkitekt». Han huskes best for «Banken, Meieriet og Badet», men han tegnet flere store monumentale bygninger og mange private villaer, hytter og «hagebyer».

«Solen» i universitetets aula. (Foto: Statsbygg)

Erik ble fast ansatt som «stadsingeniør» fra 1900. Han var byens brannsjef, bygningssjef, oppmålings- og reguleringsjef i tillegg til en rekke flere ansvarsområder. I tillegg var han lærer ved Tegneskolen og hadde en blomstrende arkitektpraksis. Han var i besittelse av en usedvanlig arbeidskraft.

Erik Fjeld giftet seg med Karen Johnsen fra Kragerø i Mo kirke i 1902, og de fikk tre barn, to gutter og ei jente.

Fjell og Austvatn skoler

I 1919 ble det i Nord-Odal reist to skoler som var helt like. Det var skolene i Fjell og Austvatn. De var tegnet av

Oljemaleriet «Øvre Fjell» ble malt av Lars Fjeld i 1936.

«Robåt» malt av Lars Fjeld. Motivet er trolig fra Nord-Odal.

arkitekt Erik Fjeld og ble satt opp av «Hauva-kæra». Skolen i Fjell var i bruk som skole til 1964, men i Austvatn brant skolebygningen i 1949.

Den jødiske synagoge i Oslo

Synagogen i Calmeyers gate ble tegnet av Erik Fjeld i 1919-1920. Synagogens aktive periode var mellom 1921 og 1942, da den ble stengt av de nazistiske myndighetene. Nå etableres

Jødisk Museum i den forhenværende synagogen.

Erik Fjeld fikk stilling i forsikrings-selskapet Norske Alliance, og i 1923 flyttet han og familien til Oslo. Han hadde noen arkitektoppdrag i årene før han ble pensjonist i 1940. Han skaffet seg et lite sommerhus på Skåtøy som han benyttet mye. Erik Fjeld døde i 1955 og er gravlagt på Nordre Gravlund i Oslo.

Erik Fjeld.

Kilder

Birger Kirkeby: *Nord-Odal bygdebok III*.
Ulf Hamran: *Stadsingeniør Erik Fjeld som arkitekt*.

Jimmy Åsen: *Lars Fjeld – lærte Munch å male Solen*.

Riksantikvaren.no: *Om synagogen i Calmeyers gate*

Inger Hovden og Jimmy Åasen: *Akvareller/ malerier av Lars Fjeld*.

Informanter: Inger Hovden, Goro Haug Thesen og Stein Nordgård.

Inger Hovden har sendt artikler, nekrologer, notiser, utklipp, privat beretning og deler av aktuelt stoff om bestefaren Lars Fjeld.

Fjell skole (foto 1951).

Minner fra Gamlevegen gjennom Fjell

Nordre Odalen Kulturminnelag har opprettet ei gruppe som skal registrere, merke og skilte den gamle vegen fra Sand til Mo kirke. Dette må selvfølgelig gjøres i samarbeid med grunneiere. Gruppa ønsker innspill fra folk om kulturminner, stedsnavn, historier og annet knyttet til vegen og omgivelsene rundt. Leder i gruppa er Tor Skogbakken.

I forbindelse med brev til grunneiere om dette, har Goro Haug Thesen skrevet ned noe hun husker eller har blitt fortalt knyttet til Gamlevegen.

Da jeg er født i 1927, kan jeg ikke huske at Nyvegen ble bygget. Men jeg har hørt mye fra tia da Gamlevegen gikk over garden her. Og Gamlevegen ble brukt til lenge etter krigen av gående, syklende og de som kjørte hest.

Da den gamle vegen var i bruk, var det rimelig at folk og hest var tørste etter turen med mange bratte bakker. Bare turen opp fra Kildal og hit var jo bratt. Her kunne hestene drikke i gåsedammen. Ofte ble de bundet i en tjorstake på det vesle jordet mellom vegen og låven her, så de fikk en hvil og litt å ete også.

Ikke rart at bestemora mi, Sina Haug, kalte verandaen her «Cafe dø-Stras».

For der satt bestefar Ole Edvard ofte, om det ikke var travle onnen. Han var glad i å prate. Så da det kom noen, ropte han i: «Kom hit, så får vi en prat og litt kaffe!» Og så stakk han hodet i kjøkkendøra og sa: «Får vi litt kaffe dø, stras!» Ellers spurte han de som kom: «Håpass har du vøri, og håpass skær du hen?»

I den tia det ikke var radio, var det vel slik de fulgte med det som hadde hendt i bygda. Bestemor og jentene var nok ikke alltid like glade for å bli heftet i arbeidet. Det påstås at min tante Gudrun kastet et brett i golvet engang. Det var brett nummer 21 på en dag. Hvor mange store kringler og langpannekaker det gikk med i uka, vet vel ingen.

Ellers ble folk bedt inn på middag. En gang bestemor begynte å bli redd for at det ikke var nok, hvisket hun til bestefar: «Nå må du itte be inn fleir, Ole, for da blir det for lite.» Bestefar tittet litt nedi kjeler og gryter og sa: «Jo da, hvis alle tar et par potitter til og litt mindre suvel, er det mat til mange fleire her.»

Det påstås at kremmere, loffere og tatere ventet på hvilesteinen nederst i Øgardsbakken til de hørte buklokka ringte. Da var de sikre på å få mat. «Å nei, je hadde itte trudd je skulle kommi rett til mål's lell,» sa'n Lotteri Lars.

Så seint som til etter krigen, var det mange som brukte Gamlevegen. Og

da vi eide og brukte jorda i Stormomyra, brukte vi alltid gamlevegen til høy- og lokjøring. Kuene ble også fulgt Gamlevegen når de gikk på havn i myra. I onnene hvilte og spiste kara i «Arken» *). Da ble det fraktet mat dit midt på dagen. Vi som gikk med mat, hvilte da ofte ved den gamle skolestuetomta i Skulstadjordet. Der rant en bekk, hvor vi ofte la oss ned og drakk. Om vannet var reint, vet jeg ikke. Men vi som var tørste, syntes det var kaldt og godt.

Det var mange grinder etter Gamlevegen. Så den strekningen som gikk mellom grensa til Mellom-Fjell og Skulstadjordet, ble kalt Grindbakken. Vi og alle fra Smestadgrenda gikk Gamlevegen når vi skulle til butikken, Erik A. Fjelds landhandleri. Der

var det alt, fra matvarer, garn, lær, stoffruller og fôrblending. Jeg kan ennå minnes lukta i butikken og se den høye skrivepulten i «kontoret». Skolungene fra Kretagrenda gikk også Gamlevegen til Fjell skole.

Jeg har lyst til å ta med en sann historie fra den gang Nyvegen ble bygget. Da var det flere utenbygds veiarbeidere med, og også noen svensker som ble kalt «vegaslusker». Så var det en lørdagskveld det var dansesest på «Mollikækra»**). Netterud'n spilte, det var kaffebål, dansen gikk lystig, og flasker med noe sterkt i gikk på rundgang. Et par ungjenter som tjente her, var på festen. Så gikk det ikke likere enn at de ble antastet av to fulle svensker. Jentene fløy for livet nedover bulia og kom seg så vidt inn

Maleriet er kalt «Maskinlåven på Fjell» og er malt tidlig på 1920-tallet av Lars Fjeld. Maskinlåven sto ved foten av Fjellsbakken ved Gamlevegen på Nordstua Ner-Fjells grunn (Skinstad). Brua går over Fjellsåa. Huset inneholdt et tresjeverk som ble drevet av et vasshjul. På garden var også kvern og sagbruk.

på jentekammerset. Men svenskene ville inn og slo inn vinduet. Bestefar og bestemor hadde rommet sitt i vin-
kel med jentekammerset og våknet av
spetakkelet. Ole Edvard var nesten to
meter høy og sterk som en bjønn. Han
kløv ut av vinduet i bare skjorta, greip
tak i nakken på svenskene og bar dem
på strake armer bort til gåsdammen.
Han vasset uti og skylte de to villbas-
sene så «jørju» og rompetroll skvatt.
Svenskene ble nesten edrue av det
kalde badet, var illsinte og svor på at
de skulle komme igjen og ta bestefar.
«Ja, bare kom att. Det er meir vatten
i dammen», svarte han. Alle andre
på garden som var blitt vekket av
alt spektakkelet, fikk seg en god lat-
ter. Og så vidt jeg vet, kom de ikke

tilbake. Men i dag ville vel bestefar
blitt arrestert for sin «behandling» av
de aggressive svenskene.

*) «Arken» er navnet på et hvilehus som
sto ved Geita. Det het opprinnelig Geit-
anger. Under flommen på 1930-tallet,
fløt det opp og ble flyttet med vatnet et
godt stykke før det fant sin nåværende
plass nær Myrer. Det står ennå, men er
nå i dårlig forfatning.

**) «Mollikækra» skal ha fått navnet sitt
etter finner som kom vandrende og braut
jord da det var dårlige tider i Finland.
Også en del svensker braut jord. Et jorde
på Skulstad ble kalt «Svenskevøllen». Det
finnes spor etter enkle boplasser på det vi
kaller «Kørpen» ovenfor «Mollikækra».

Gåsedammen (foto 1953). Bak skimtes posthuset.

Larry Norli – trekkspillet Mr. Harmony

At Larry Norli var beslektet med musikalske gener gjennom sine foreldre, var vi aldri i tvil om. Både hans far, Odd Norli og mor Bergliot (f. Melby) kom fra musikalske hjem hvor sang og musikk sto i høysetet, så vi kan vel si at'n Larry var arvelig belastet med sitt trekkspill.

Larry ble født på Knapper i 1937, nærmere bestemt i Norstu'n, hvor han bodde i sitt barndomshjem fram til han bygde egen bolig nær hjemstedet og giftet seg med Edel i 1960.

Som nære naboer var Larry og undertegnede mye sammen i barndomsåra med lek og moro som preget vår enkle hverdag i etterkrigsåra. Det var bading i Eng-kulpa og i «Kvennfleiten», samt stikkasting på Knappergar'n om sommeren. Det var rattkjelkeaking fra Brennhaugen og heilt ned i Søstubakken om vinteren – og ikke å forglemme skihopping i Søstubakken hvor Larry la grunnlaget som lovende skihopper. Noen guttestreker ble det også, med «hardpiksgning» og epleslang, men vi var enige om at vi fikk tilgivelse ved å gå på søndagsskolen på Elim. Med et slikt «synderegister» i fortida kunne neppe Larry og jeg blitt statsråder.

Du verden – jeg opplevde mange

fine oppvekstminner med Larry på Knapper.

Innimellom lek og moro satte Larry seg ofte ved det gamle trampeorgelet, og seinere ved pianoet som faren hadde kjøp, og her begynte han å leite seg fram på tangentene da han var 8 år gammel, og det skulle vise seg etter hvert at han var i besittelse av et godt musikalsk gehør. Men han fattet mer og mer interesse for det gamle pianotrekkspillet til sin far – og det skulle vise seg å bli hovedinstrumentet gjennom hele hans musikalske liv.

Som 15-åring hadde han sitt første offentlige spilleoppdrag på Vonheim sammen med den kjente idrettskvinnen Marit Hemstad, som også trakterte trekkspillet. Dette skulle bli begynnelsen på en lang musikkariere for Larry. Etter hvert fikk han med seg Arvid Myrholen på gitar, og det ble mangt et danseoppdrag omkring i Odalsbygdene.

Senere dannet han sitt eget orkester «Larry Norli's» med Egil Myrdal (trekkspill), Egil Melby Skogholt (gitar), Terje Ilbråten (bass) og Erling Gruben (trommer). Denne kvintetten skulle vise seg å profilere gammeldansen hos det jevne publikum rund omkring i hele landet.

I 1976 deltok de i Oppland og Hedmarks distriktsmesterskap i gammeldans og her gikk de av med seieren som kvalifiserte dem til deltakelse i Førde hvor Norgesmesterskapet i

Larry i kjent positur. (Foto: Gunnar Nygård)

gammeldans skulle arrangeres. Her deltok det over 200 trekkspillere fra Lindesnes til Nordkapp – og ganske riktig – Larry og gutta ble Norges mestere i gammeldans til stor jubel blant over 6.000 tilhørere.

Etter denne triumfen ble det stor etterspørselen over hele landet etter de musikalske ambassadørene fra Odal'n. Det ble plateinnspillinger, radio- og TV-oppdrag hos Børt Erik Thoresen – og ikke minst opplevelsen som Larry kanskje satt størst pris på i sitt lange musikkliv, nemlig da de ble engasjert til Grieghallen i Bergen i 1984. Her var de i godt selskap med «kremen» av norsk musikkliv.

Så fulgte en masse opptredener med dansemusikk, festivaler og Nordisk Musikkfestival i Folkets Hus i Oslo sammen med trekkspillere som Andrew Walter, Ebenhard Jularbo og flere av den nordiske trekkspill-elite.

Men jobb og familieliv krevde også sitt, og Larry og kara fant det riktig å engasjere seg mer i nærmiljø og dermed unngå lange reiser omkring i Norge.

Så fikk Larry med seg en del musikkvenner og dannet gruppa «Gamlekæræ» som ble en kulturperle i hjembygda på mange måter. Først og fremst for engasjementet ved gammeldanstreffet på Milepelen hvert år, hvor inntekten av arrangementet i sin helhet gikk – og fortsatt går – til eldreomsorgen i bygda. Til i dag har dette innbrakt nærmere 300.000 kroner.

I 2004 ble «Gamlekæræ» tildelt Nord-Odals kulturpris. Orkesteret besto da av Larry Norli, Arne Knapperholen, Egil Myrdal, Roar Ihlbråten,

Svein Erik Vang og Svein Inngjerdin-gen.

Som komponist har også Larry gjort seg sterkt bemerket med en rekke komposisjoner og arrangementer. De gangene jeg var på besøk i hjemmet hos Larry og Edel, kom trekkspillet alltid fram med følgende replikk: «Nå skæ je spelle en før dæ som du itte har hørt før». Og dermed fyltes rommet med harmoniske og fengende melodier som gjenspeilet Larry's egenskap med «feite» akorder og stor musikalitet – en ny melodi var komponert. Da forsto jeg at han blant musikkvenner ofte ble kalt «Mister Harmony».

Det er et langt sprang fra dansemusikk til kirkemusikk, men Larry avslørte sin musikalske bredde også her, ved å komponere og arrangere et orgelstykke som han kalte «Blått hav». Den hadde sin urframførelse under stor oppslutning i Mo kirke i 1998 ved organist Helene Roe. Som han selv sa etter konserten: «De var jammen mæ en opplevelse gett å høre musikken je har laga på et mæktig kjærkeorgel – det vart liksom en stæmning som itte kan beskrives».

Foruten sine musikalske evner hadde Larry også besittelse av smittende humor, fortellerevne, og ikke minst lystige parodier av situasjoner og originaler i lokalmiljøet, men beskjedenheten gjorde at han fremførte sine humoristiske parodier kun i private lag. Mang en nålevende odøling som fikk oppleve hans skuespillerkunst på dette felt, fikk seg en god latter.

I nærmere 40 år hadde Larry sitt arbeid på Skyrudsaga i Knapper, men da helsa begynte å skranke, måtte han

Larry Norlis kvintett i 1975. Fra venstre Terje Ilbråten, Roar Ilbråten, Erling Gruben, Larry Norli og Egil Myrdal. (Foto: Gunnar Nygård)

slutte med tungarbeide, men likevel holdt han sine lett lekende fingere (selv om de var grove) i hevd over de svart/hvite trekkspill-tangentene. Men sykdommen krevde dessverre mer og mer, og etter det siste sykehusopphold

sovnet han inn 71 år gammel i 2008.

Selv om Larry Norlis musikalske løpebane har tatt slutt, vil hans komposisjoner og innspillinger fortsatt leve blant oss alle her i Odalen og hele Norge for øvrig.

Et gammalt hem i skogen

I skogen midt mellom Solør og Odalen, ligger Pasotorpet, oftest kalt bare Pason. En husmannsplass er ikke noe uvanlig her i området. Likevel vil jeg påstå at flere ting gjør denne plassen noe særegen. Navnet er ikke norsk, de som bodde der var opprinnelig ikke norske. Det er utgitt to romaner som på en eller annen måte knyttes til plassen, den ene av dem er til og med oversatt til engelsk og var bestselger i landet der den ble utgitt. Plassen ble forlatt for 138 år siden, og de som bodde der flyttet ikke ned i bygda eller til byen eller til Amerika, men foretok en reise som nesten kan sammenlignes med en måneferd i våre dager.

Hver sommer hører jeg om folk som har lyst til å dra til Pason eller kanskje har vært der. Stedet har ikke mye å vise fram av kulturminner. To hus står der, en tømmerkoie og en stall. Ingen av dem er fra tiden da plassen var bebodd. Går vi ned i vesthellingene mot Odalen, ser vi av den jevne skogbunnen at her har det vært dyrket jord. Det er alt. Vi kan nok si at den vedvarende og ganske romantiske interessen for Pason hviler på et falskt grunnlag. Folk har lest boken «Synd skal sones» av Tora Østbye med alt den inneholder, både av grusomhet og romantikk, en slags kriminalroman fra vårt eget nærmiljø. Fire mennesker blir tatt av dage, to på Kuggerud og to i Pason. Stedsnavnene er forandret: Kuggerud til Storgård og Pason til Gjøsådammen, men det er

ingen tvil om hvor vi befinner oss. Det viser seg at leserne ser på «Synd skal sones» som en dokumentarroman der alt er fakta. I virkeligheten er boken 95% oppdiktet.

Det var omkring 1770 at Johan Johansen og Gjertrud Hansdatter slo seg ned i Pason som ligger på Skara skog i Grue, men bare noen hundre meter fra grensen til Nord-Odal og på vestsiden av vannskillet mellom Solør og Odalen. Johan var av den finske slekten Paso som gav navn til plassen. Johan og Gjertrud var fra Brandval Finnskog, men hadde en tid bodd i Purustorpet på Grue Finnskog. Det ser ut til at Johans oldefar var den første av slekten på norsk jord. De var nøye når de skulle gi barna navn. Alle de fire som var husmenn på plassen i de vel hundre år den eksisterte hette Johan eller Johannes.

Sønnen til Johan og Gjertrud kan vi kalle Johan II. Han ble gift med Kari Bergersdatter. Hun var fra øvre Slåstadbråten. Kari var av en slekt der mange prester å bli veldig gamle, og dette var i en tid da normal levealder var ganske lav. Et eksempel: en brorsønn av Kari var født i Slåstadbråten i 1797 og døde i Skogbygda i Nes i 1901. Han opplevde altså to århundreskifter.

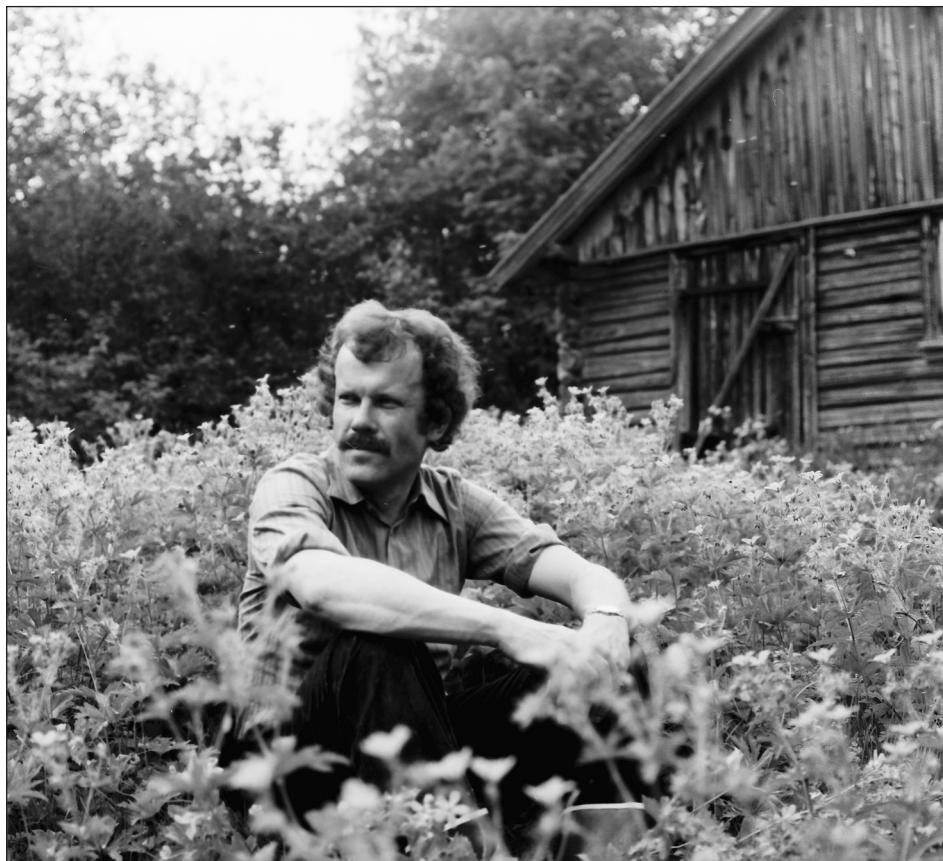
Johan og Kari hadde åtte barn. Den ene av dem var Rønne, hovedpersonen i «Synd skal sones». Ifølge romanen hadde Rønne tre barn med sønnen på Storgård, altså Kuggerud. Han slår hånden av henne, og i sin nød drukner Rønne to av barna. For dette

Hans Marius Trøseid

blir hun dømt til livsvarig tukthus, men blir benådet da kronprinsesse Victoria får sin førstefødte sønn, den senere kong Gustaf VI Adolf. Det var i 1882. Dermed forskyver Tora Østbye Rønnes liv flere tiår nærmere vår tid. Hun lar også Rønne få en lykkelig alderdom, slik at boken har en god avslutning.

Den virkelige Rønne var født i år 1800. Hun ble tidlig sendt i tjeneste i Odalen. Det kan ha vært på Kuggerud, men det vet vi ingenting om. Så kom hun hjem igjen og ble konfir-

mert med dårlige kunnskaper i 1821. Det var det siste konfirmantkullet før den redselsfulle pinsedag i 1822. I det følgende tiåret fødte Rønne i alt fem barn med forskjellige fedre. Hun vandret rundt i Solør, i Odalen og på Hedemarken, nærmest som en omstreifer og tigger. Det som kostet Rønne mange års frihet, var barn nummer fire som ble født i 1831. Da var Rønne på vei nordover på vestsiden av Glomma i Solør. På Ramsøymoen ved nåværende kommunegrense mellom Kongsvinger og Grue fødte hun

Artikkelforfatteren i Pason sommeren 1976.

dette barnet inne i skogen, men lot det bare bli liggende og forkomme. Etter noen dager hjemme i Pason gikk Rønne tilbake til Ramsøymoen, hentet barneliket, ble rodd over Glomma og plasserte barneliket på Brandval kirkegard. Svigerinnen Maren i Pason ante uråd og gikk til presten i Grue for å gi beskjed om at her var det ugler i mosen. Presten avfeide henne bryskt og bad henne gå til fogden. I stedet gikk Maren rett hjem igjen. Rønne var jo stadig på farten, og derfor varte det til 1835 før hun ble satt fast av lensmann Hersetter i Odalen og plassert i arrest på lensmannsgarden Kvisler.

Saken mot Rønne ble ført i Solør med 25 vitner. Rønne tilstod omsider det hun hadde gjort, og i februar 1836 falt dommen: tiltalte Rønne Johansdatter bør for barnefødsel i døgsmål og fostermord dømmes til å miste sin hals, og hennes hode skal settes på en stake. Dette var ingen tom trusel. Vi husker henrettelsen på Sagstua bare tre år tidligere. Nå ble Rønne likevel ikke henrettet. Straffen ble redusert til livstids tukthus. Rønne satt i tolv år på tukthuset i Storgaten i Christiania. Så ble hun benådet i 1848 (altså 34 år tidligere enn det står i boken), og bodde resten av livet, 45 år i Oppstad. Hun døde på Dunserud i sørenden av Storsjøen i 1883, like ved Østby der Tora Østbye vokste opp. Tora f 1876 har sikkert sett Rønne, og der i grenda gjorde fortellingen om barnemorder-sken sikkert mange mørke kvelder mindre lange. Men i romanen møter vi altså en helt annen historie.

Den som overtok som husmann i Pason var Rønnes eldre bror Johannes, altså Johan III. Han var gift med

den nevnte Maren Arnesdatter som var fra nede i bygda i Grue. Det var hun som gikk til presten og la fram mistanken om at Rønne hadde gjort en forbrytelse.

1821 besøkte den finske studenten Carl Axel Gottlund finnskogene på begge sider av grensen mellom Norge og Sverige. Han førte en omfattende dagbok. I den nevner han de seks finnetorpene «på andra sidan om Brandvals kyrka. Pasotorp beboddes av en Johannes Pasu på Skara skog», står det. Men Gottlund besøkte ikke disse isolerte finnene.

Pinsedag i 1822 drog Pasofolket til Grue kirke. Det var sønn nummer to, Arne, som skulle døpes. Det var den redselsfulle pinsedag da kirken tok fyr mens presten stod på prekestolen. 113 mennesker brant inne pluss tre hofsokninger og en åsnessokning, har det vært sagt. Etter tradisjonen ble den to måneder gamle Arne kastet ut gjennom et vindu, og ingen fra Pason mistet livet. Arne er innført som døpt den dagen, men det kommer vel av at presten på forhånd hadde skrevet opp dem som var meldt til dåp.

I Pason var det trangt om levemåten. Plassen ligger på over 400 meter over havet, jorda var mager og avlingene usikre. En gang det var mangel på korn gikk Johannes og Maren til Christiania og kjøpte en tønne med rug som de delte og bar på ryggen hjem. Maren hadde med strikketøy og strikket mens de vandret innover mot byen.

Arne var den eldste av barna som vokste opp. Han ble gift med Kari Amundsatter fra Utgarden i Austvatn. De var tremenninger og bodde

først i Pason, men kom siden til plassen Bakkeenga, like ved Austvatn skole. Det fortelles at en gang da Arne var på vei ned til Odalen, gikk han seg vill og måtte overnatte i skogen. Han gjorde opp varme like innved en bergvegg. Med ett fikk han se at smeltet sølv rant nedover berget. Neste morgen fant han veien til Odalen og tenkte at nå skulle han bli rik. Men Arne fant aldri igjen sølvåren, og han ble ingen rik mann. Derimot fikk han mange barn. Alle som levde opp, unntatt den yngste datteren Rangdi, utvandret til Amerika. Rangdi ble gift med en kjempesterk mann i mitt nabolag, tidligere sjømann på en av Storsjø-båtene. Da han var død, sa Rangdi: «Det var like bra han strøk med, for det gikk med så mye til mat og klær til ham».

Det var Johan IV som ble den siste husmannen i Pason. Han var født i 1830 og flyttet som nittenåring til Lystad i Oppstad for å giftes med Rangdi Finnsdatter som var ett år eldre. Rangdi var datter av Finn Hansen Solløst og var født i Finnstua, det bruket på Solløst som nå er borte. Finn Solløst hadde flyttet med sin familie til Oppstad. Johan og Rangdi slo seg nokså snart etter ned i Pason. De fikk i alt åtte barn som vokste opp.

Etterhvert ble det ganske fullt i stua i Pasotorpet. Ved folketellingen 1865 bodde det fjorten personer i et hus som sikkert var både lite og dårlig. Det var Johan og Rangdi som da hadde seks barn, og gammelfolkene Johannes og Maren. I tillegg bodde Rangdis bror Kristoffer Finnsen der med kone og to barn. Han var også født på Solløst og hadde tenkt å rydde seg en ny plass

like nord for Pason. Ennå er det visst spor etter dette Kristofferhemmet, en liten rydning der det aldri kom opp noe hus. Kristoffer måtte ha fattigunderstøttelse. Snart gav han opp og flyttet til Odalen igjen.

Fattighjelp måtte også de andre i Pason ha. I slutten av 1860-årene ble Maren og Johannes satt på legd, og Johan fikk støtte til såkorn og set-tepoteter. Legd var jo en form for fattigskatt in natura. Ekteparet Maren og Johannes ble plassert på hvert sitt sted og ble bokstavelig talt skilt. Johannes ble til tider underholdt av Nord-Odal fattigvesen, så han hadde kanskje holdt til hos sønnen Arne før han kom på legd. Men Johannes var tydelig både rask og rørig for alderen, og han fartet rundt både i Odalen og i Grue. I februar 1870 var han i Kongsgarden i Grue. Her ble han borte, og folk tenkte vel at han hadde gått videre. Men to dager etter ble han funnet i brønnen på garden. Han ble halt opp, i live etter to dagers opphold i en brønn midt på vinteren. Så ble han tatt under legebehandling, og etter en måned skriver fattiglege Bergh i Grue: «Johannes Johansen Paso fra Odalen, hvem jeg i dag har tilsett, antas nu å være såvidt bra i sine ben at han i korte dagsmarsjer må kunne nå hjem igjen til Odalen». Brevet var til fattigvesenet i Nord-Odal med krav om refusjon. Nord-Odal nektet å betale da «man finner at eieren av brønnen, hvor mannen falt nedi først og fremst må bære ansvaret for ulykken». Johannes var 77 år da ulykken hendte, og det måtte være en sterk kropp som kunne tåle en slik påkjenning. I 1872 var Johannes

lagt på legd to steder for hele året, på Trøsi i Nord- Odal og på Skara i Grue. Dårlig kommunalt samarbeid må ha vært grunnen. Johannes døde på Skara i 1878 og Maren i Skaraberget i 1882.

I 1870 begynte regjeringen i New Zealand en kampanje for å få skandinaver, særlig tømmerhoggere, til landet. I 1872 drog Kristoffer Finnsen avsted med sin familie. De som reiste da, ble pionerer i det området som fikk navnet Norsewood etter nordmennene. Kristoffer sendte brev til Norge om at alt så lovende ut. Kanskje var det en profesjonell brevskriver som stod bak det brevet. Norsewood var en urskog med kjempetrær, og urbefolkningen, maoriene, var ikke ufarlige. De hadde nettopp vært i krig med de hvite inntrengerne, og maoriene brukte å ete krigsfangene de tok.

Men i Pason ble det New Zealand-feber. Johan drog til presten i Grue og meldte utflytting for seg selv, kone, barn og svigersønn. Reiseutgiftene skulle dekkes av New Zealands regjering. Ellers var vel reisen aldri blitt av. New Zealand var reisemål for de aller fattigste. De slapp å kjøpe amerikabillett. Men hvor landet lå, hadde de knapt noen anelse om. Fjorten personer var de fra Pason. Samtidig reiste Johans søster Karen med mann og barn. Hun var gift med Ole Kristoffersen fra Rønningen i Austvatn og bodde da ved Slåstad. Det er sannsynlig at de gikk til fots til Christiania. Det fortelles at da de kom ned til Kuggerud, sa de: «Nå er verste reisa gjort». Den gamle Johannes var med for å se utvandrerne ombord på

seilskipet Høvding som la ut på den lange reisen i august 1873. Seilasen må ha virket uendelig der den gikk sørover gjennom Atlanterhavet. På grunn av ventet vindstille langs Afrika måtte de holde seg nær kysten av Sør-Amerika før de kunne runde Afrikas sørspiss, Kapp det gode håp, for å seile østover gjennom Det indiske hav og sør for Australia. Til jul var de framme.

I Pason bodde det aldri noen fast etter 1873, og jordlappene begynte å vokse til med skog. Den gamle sagmesteren Andreas Thorsen på Granli ved Kongsvinger fortalte: «Jeg arbeidet på en sag ved Meitsjøen i 1907, og derfra var det ikke langt til Pason. Stua stod enda, så tømmerhoggerne lå der, mens kjørerne lå på den andre finneplassen som hette Meitsjøtorpet. I Pason møttes ungdom fra begge bygder til lek og moro. Den senere disponenten for Kiær & Co., Amund Braaten, var ofte der i sin ungdom og spilte på fela si, og dansen gikk lett over tilje. Men leiken endte bestandig med blodige slagsmål mellom solunger og odølinger. Bjørn og ulv holdt seg også lengst i strøkene ved Meitsjøen og Pason.

I mellomtiden skapte utvandrerne fra Pason seg en ny og bedre framtid i det nye landet. Johan Johansen startet den første smia og hjulmakerverkstedet i Norsewood. Han døde etter ca tre år, mens kona Rangdi fra Solløst levde helt til 1910. En av døtrene deres som hette Johanna, giftet seg i 1875 med Christian Christiansen fra Grue som reiste ut samtidig. De ble viet av metodistpresten Edvard Nielsen som utvandret fra Sør-Odal

i 1874. Fram til 1900 fikk de fjorten barn, og de fleste vokste opp. Hvor mange det i finnes i New Zealand og i USA som har sine røtter i Pason, vet jeg ikke, men det må være mange tusen. At alle har klart seg like bra, er vel ikke å vente, men jeg har inntrykk av at de fleste etterkommerne av Paso-folket har ganske gode kår. Samfunnsforholdene i New Zealand ligner mer på den nordiske modellen enn forholdene i Australia og USA.

I 1948 kom den norske studenten Johan Bonnevie som innvandrer til New Zealand, akkurat tidsnok til å treffe Johanna fra Pason før hun døde. Da var det norske språket dødt og glemt for mange tiår siden, men Johanna fortalte på norsk om hvordan de i Pason sprang barbert i skogen og plukket blåbær. Det var et minne som lå mer enn 75 år tilbake i tid. Senere ble Johan Bonnevie kjent med journalisten Øystein Molstad Andresen, som i 1990-årene skrev romanen «Farlig ferd mot ukjent land» om Paso-folkets reise. Denne romanen oversatte Johan Bonnevie til engelsk under tittelen «Johanna's world». Den ble faktisk en bestseller det året i New Zealand.

Selv fikk jeg i 1972 kontakt med Paso-slekten ved at kom et brev adressert til stedet der Rangdi fra Bakkeengen

hadde bodd. De som bodde der da forstod ikke engelsk, og jeg fikk brevet. Jeg grep sjansen til å få vite mer, og det ble innledningen til en korrespondanse som varte i et kvart århundre. Brevskriveren var Johanna Olsen som var barn nummer 14 til Johanna fra Pason. Hun var da noe over 70 år. Vi møttes aldri, kontakten gikk på brev og en sjelden gang telefon. Det siste brevet kom i 1996. Da var Johanna 96 år og gledet seg til å feire 100-årsdagen til søsteren Sarah som var nummer 12 i barneflokk. Det oppnådde hun, men så var det slutt. Lengelevende er de altså fortsatt i det nye landet.

Til slutt vil jeg nevne et sagn som familien tok med seg til New Zealand og som fortsatt lever blant dem. Etter tradisjonen var rydningsmannen i Pason en fransk adelsmann som kom til Sverige med den senere kong Karl XIV Johan. Mannen begikk en forbrytelse ved hoffet og måtte gjemme seg i skogen i Norge, les Pason. Jeg måtte forsiktig opplyse om at landet de stammet fra var Finland og ikke Frankrike. Fransk parfymert adel lukter vel bedre enn sure finske røykstuer. Opplysningen var ikke populær, og jeg følte meg som medlem av gledesdrepernes landsforbund.

Bunesvegen – et 100-årsminne

«Nå er det fært bortover Bunesvægen», har folk sagt i årevis. Ja, det må nukk være sanning, før i 1911 vart det skrivi at «mange ganger er vegen omtrent umulig at befare med Hest».

Å detta var i sammarsmåna. Åffer folk etter den vegen skær ha sliti slik så lenge, kan enn saktens grunne på, mæn slik har det da vøri i meir enn hundre år.

I 1911 skreiv 14 steller tur den grein tel kommun, å da fækk døm 200 kroner å bruke på vegen ifrå Ilbråten tell Bunes.

Mæn nå læll – hundre år etter – er trillbår og hakke bitte ut me større resskap. Døm græver og det durer heile dagen etter bortimot heile vægastrekningen. Førr om itte lenge vil døm ha en kølsvart og rætt væg å ta sæ fram på. Da kan vi itte sia nå meir at «det er fært bortover Bunesvægen». Det har nukk gått over i historia før gøtt.

Av Bengt Ringvold

Fra Bunesvegen en gang på 1930-tallet. (Foto: Thorvald Klaveness)

Grytåa – om fløting og annet

Grytåa renner gjennom områder langt nord i Knapper, fra Storgryttjennet på Stange-delet til Åmot sør for Koivolla, hvor den forener seg med Juråa. Fra midt på 1800-tallet og utover ble det bygd tre dammer, og åa ble ei betydelig fløterå.

Henry Myren har god kjennskap til Grytåa og området rundt. Som 15-åring, i 1945, begynte han i skogen for Egeberg. Han hogg og kjørte tømmer, og til 1967 var han også tømmerfløter i Grytåa og Juråa. Fra 1964 til 1990 arbeidet han på Skyrudsaga. Han har fisket i de fleste tjern og åer i området, og han har leid koie ved Grytåa og i Grytsætra i årevis. Han har gitt nyttig informasjon om denne åa og arbeidslivet i området. Kåre Aamoth har bidratt med eldre bilder og nyttig informasjon.

Åas begynnelse

Grytåa kommer fra Storgryttjennet som ligger på delet mellom Nord-Odal og Stange. Rett etter kommer Slåttmyrbekken fra et lite tjern i nordøst og renner ut i åa, og i Grytsæterområdet forener en bekk til seg med Grytåa. Åa renner vest for Grytsætra, og her finner vi Veslegryttjennet. I 1862 og 1892 ble det foretatt sprengnings- og renskningsarbeider i Grytåa.

Grytsætra

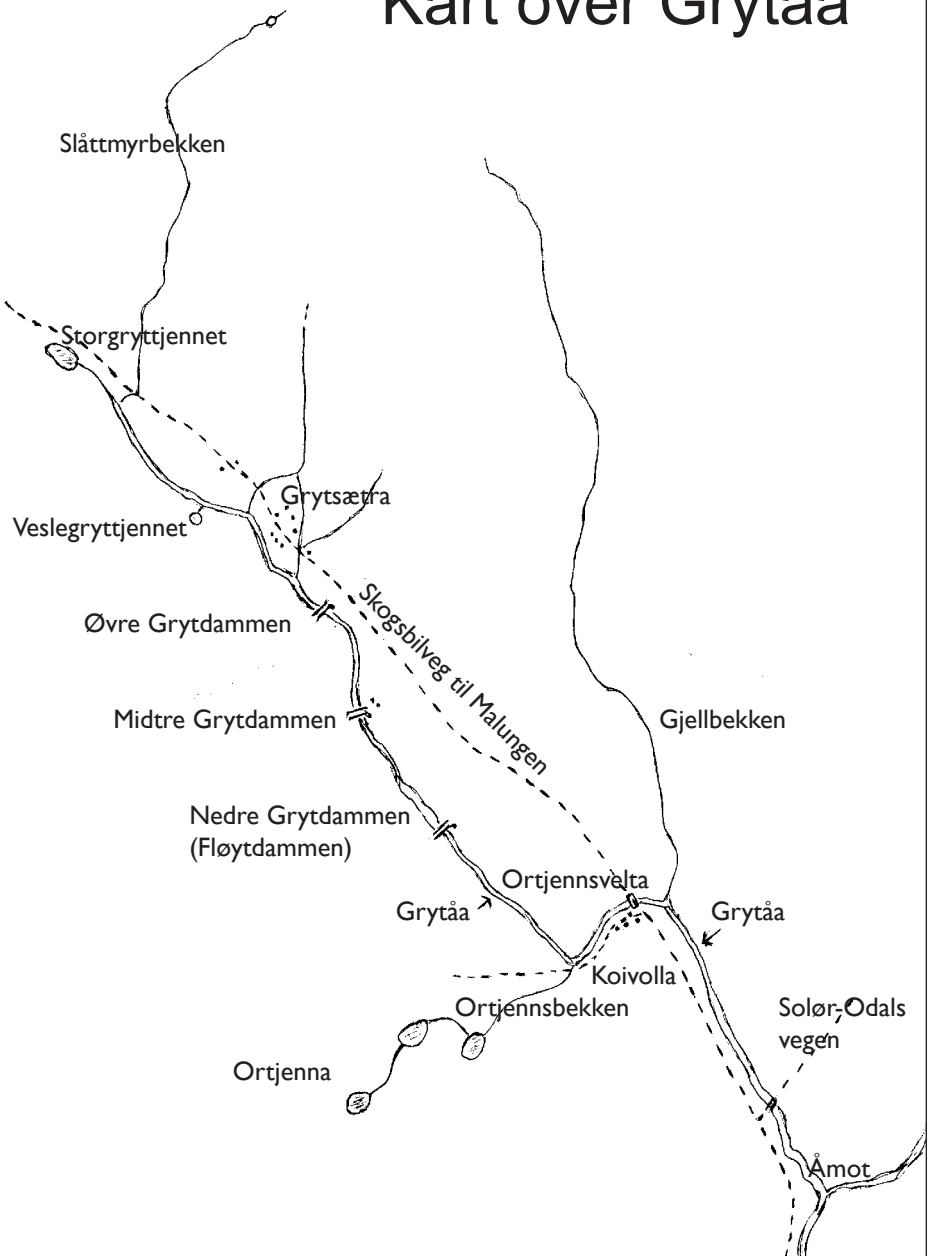
I Grytsætra har det vært sætring fra midt på 1600-tallet fra Romedal (Stange nå). I riktig gammel tid var det stridigheter om eiendomsdelet mellom romedøler og odølinger – og dermed også om bygdegrensa. Odølingene vant fram etter flere rettssaker, og dermed ble nordgrensa slik vi kjenner den i dag. Det ble sætret i Grytsætra fra Romedal helt til i 1930-åra, og først i 1942 fikk seks gardbrukere fra Romedal kjøpt Grytsætermarka som sameie.

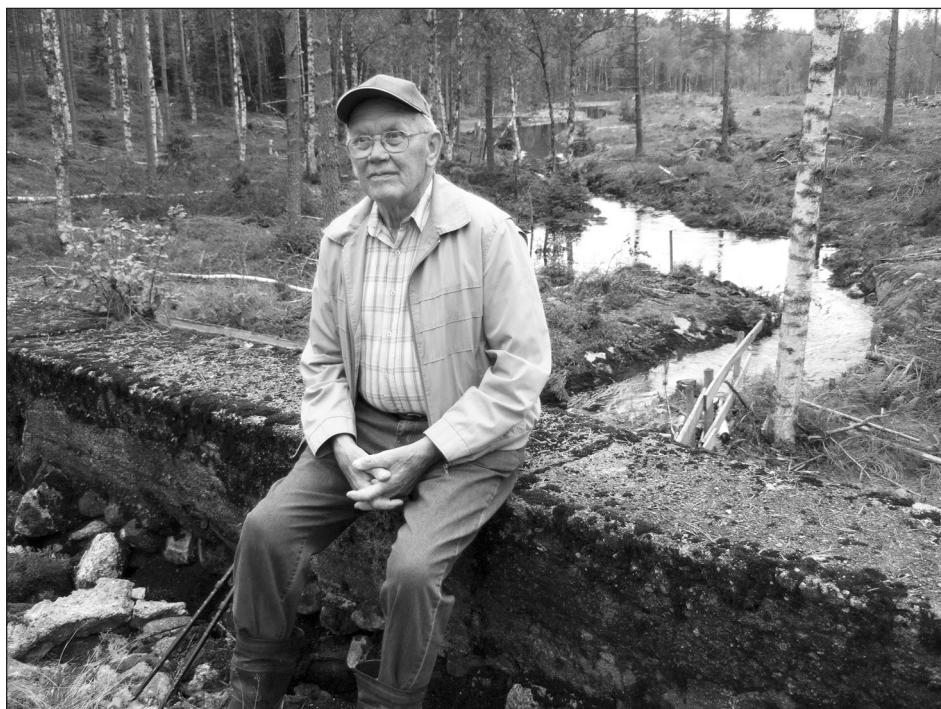
Det var AT-leir (arbeidstjenesteleir) i Grytsætra i krigsåra, og folka i leiren brøt opp et stort område til kulturbeite. Folk med tilknytning til sætra har satt opp tre gamle sæterhus vest for vegen i Grytsætra. Det er hus fra Grytsætra og Gjellbekksætra.

Øvre Grytdammen

Like sør for Grytsætra er Øvre Grytdammen. Den ble bygd i 1892, sist av de tre dammene i Grytåa. Ei stor koie ble bygd øst for dammen i 1896, men den er i dag borte. Øvre Grytdammen er en stor steindam, ca. 40 meter lang og ganske høy. Den har ei grunnluke, bygd av sameiet for å senke vannstanden. I dag mangler trebrua, bare jernbjelkene er tilbake. Rett ved dammen finnes et lukehus der damlukene oppbevares. Under lukehuset, på selve steindammen, har Ole Pedersen Torpet (1846-1926) hogd inn navnet sitt (O P T 1892). Han var i

Kart over Grytåa

Henry Myren på Øvre Grytdammen.

På Øvre Grytdammen står fam. Myren og Henrik Tronbøl. Lukehuset til høyre.

årevis fløter og fløterbas her. Det var fløting gjennom Øvre Grytdammen de første åra, men etter hvert ble den magasindam.

Midtre Grytdammen

Omkring en kilometer lenger sør finner vi Midtre Grytdammen. Den ble bygd i 1879 og kostet kr. 3.297. Det ble satt opp ei koie vest for dammen, men den ble flyttet til østsida. I dag finnes ei koie og en stall like ved dammen. Dammen er av stein og vinkler sørover i hver ende, bunnen er støpt. Lukehuset står på dammen og inneholder damluker og våger. I dag mangler trebrua, men det er bygd ei ny trebru med rekkverk (som gangbru). Det ble lagt mye tømmer på oversida av dammen, og det ble lagt ringe rundt tømmeret. Etter påske mens det ennå var mye snø, ble ringa lagt ut. Det var for å ta vare på smeltevatnet. Tømmeret kom fra Grytberget og skogsområdet der nord.

Nedre Grytdammen (Fløytdammen)

Nedre Grytdammen ble oppført høsten 1854 og våren 1855, betalt av Hans Stormoen. Den er den eldste dammen i Grytåa. Den ligger om lag en kilometer nedenfor Midtre Grytdammen i en markert dal. Nedre Grytdammen ble bygd av stein, men er senere reparert med betong. Dammen er ca. 30 meter, og den er smalere enn de to andre. Dambrua røk i siste fløting, på siste dag i 1967, så brua og lukene mangler. Nedenfor Nedre Grytdammen heter det Beverhøla. Her er en liten foss og ei fløyt hvor det er fint å fiske. Litt lenger ned i åa heter det Kvernhusfossen. Her hadde Torpet kvern fra gammel tid.

Ortjennsvelta og Koivolla

Åa gjør en brå venstresving før den kommer til Koivolla. Her var Ortjennsvelta, en diger velteplass. Nå er det meste grodd igjen. Det er bratt

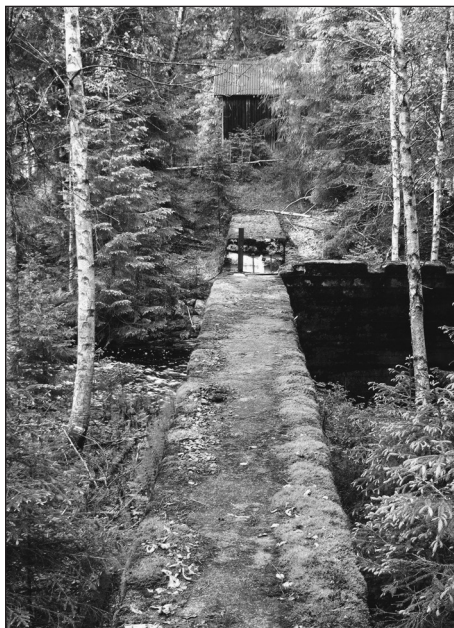
Fra Ortjennsvelta i 1930. Hans Engen (til venstre) og Per Johansen (Ringkilen)

Nedre Grytdammen på 1950-tallet.

Tømmer ved Koivolla. Fremst er Knappervelta og Knapperkoia. Bak ses Luskleivvelta.

Nedre Grytdammen er eldst, bygd 1854-55.

opp fra åa, og her i denne svingen ble tømmeret floret. Floring er at det ble lagt flere lag med tømmerstokker oppå hverandre – med mellomlegg. Floringene kunne bli temmelig høge, nesten helt opp til nåværende veg, og det var farlig å oppholde seg på dem. Dette arbeidet ble utført etter jul da kjørerne kom med tømmer fra lunneplassene i skogene i nordøst. I svingen renner Ortjennsbekken ut i Grytåa. Den kommer fra det tre Ortjenna i sørvest.

Koivolla var et senter, en møteplass og overnattingssted. Arbeiderne møtte her og fikk sine oppgaver. Her var det flere koier, og både hoggere, kjørere og fløtere kunne bo her. To eldre koier er nå borte. I dag finnes det to koier, et husvære med peisestue, en stall og et tømmerhus som kalles depotet. Her ble utstyr av forskjel-

lig slag oppbevart. Et «slakteri» er satt opp i våre dager, og til sammen er det seks hus her nå. Koivolla var også velteplass, noe tømmer ble lagt utover, og noe ble floret. Tømmeret ble lagt på begge sider av åa, og det var flere velteplasser med egne navn. Nedenfor brua var Luskleivvelta, og den gang gikk vegen nærmere åa. En annen velteplass var Knappervelta, og på østsida av åa var Jensevelta. Knapperkoia som sto her, er borte. Tittutkoia lå rett nord for Koivolla, og tømmerteigen kalles fortsatt Tittutteigen.

Fra Koivolla til Åmot

Ved Koivolla var også Gjellbekkoset, for her rant Gjellbekken ut i Grytåa. Den kommer fra myrer langt innpå skogen og passerer Gjellbekksætra, derav navnet. Håkenfossen er et stritt stryk i Grytåa noe sør for Gjellbekkoset. I dag renner Grytåa under brua til den nye Solør-Odalsvegen før den møter Juråa ved Åmot. En stor stein i elvekanten sør for Solør-Odalsvegen kalles Ilmyrsteinen. Her hadde Helge Fossen fast post i årevis for å kontrollere at tømmeret ikke satte seg fast.

Veger

Før 1912 var det rideveg fra Koivolla til Grytsætra, og det var en slags kjøreveg til Koivolla. Vegen til Torpet kom i 1910, men den er forbedret senere. Egeberg bygde gjennomgangsveg (privat) fra Knapper langs Juråa til Malungen i årene 1912 til 1914. Vegen gikk på vestsida av Juråa til Åmot og videre på vestsida av Grytåa til Koivolla, så bru over Grytåa, og på østsida av åa forbi Grytsætra til Malungen. Denne

Tømmer går ned Håkenfossen, nedenfor Koivolla.

Midtre Grytdammen med lukehus og ny gangbru.

vegen var svært svingete og har senere har blitt rettet ut, utbedret og lagt om enkelte steder.

Hogging, kjøring og fløting

Det var hogst om sommeren på steder som lå langt unna, men hogging av sagtømmer tok til om høsten. Noen drev med lunning etter hvert som det ble hogd. Da ble tømmeret kjørt til lunneplassene. Etter jul begynte kjøringa ned til velteplassene ved Grytåa. Noe vinterhogst ble utført etter at kjøringa var slutt. Fløtinga i Grytåa varte omtrent ei uke. Så flyttet fløterne opp til Jursjøen, og det ble fløtt i Juråa – helt ned til Tannesdammen og senere til Storsjøen. Når de fløtte øverst i Juråa, lå fløterne i Monskrokkoia eller på Skurven. Til slutt var det sluttrensking i hele vassdraget. Det har ikke vært noen dødsulykke i Grytåvassdraget.

Fløterkonflikt i 1928

320 organiserte skogsarbeidere gikk i 1928 i demonstrasjonstog til Grytåa (trolig til en av dammene) for «å renske åa for uorganiserte fløtere». Bakgrunnen var at en del arbeidere som hadde latt seg organisere, ble arbeidsløse fordi utenbygds uorganiserte arbeidere fikk arbeid. Forstmester O. P. Moe ba de uorganiserte pakke sekkene sine og følge godvillig med. De måtte da én etter én – løpe spissrot mellom demonstrantene som slengte hånsord etter dem. I Moes forklaring står blant annet følgende: «Da siste mannen gikk og vi alle sammen vandret bortover, reiste det seg et indianerhyl med håndklapp fra demonstrantene».

Leder for demonstrantene var Mar-

kus Bergersen, og han og en til av de fire tiltalte, ble frifunnet. To andre ble idømt ei bot på kr. 50 eller 9 dagers fengsel. Etter konflikten møttes partene og ble enige om at de som hadde fløtt i vedkommende vassdrag de senere åra, skulle ha fortrinn ved kommende ansettelser.

Koier

Henry forteller at han har ligget i mange koier. Allerede som 14-åring lå han i ei patentbu i Grytsætra. Når de hogg langt unna, måtte de overnatte i koier, og standarden var så som så. Enkelte koier ble satt opp av skogsarbeiderne selv. Noen av koiene han husker, er Skirsdamkoia, Nysæterkoia, Klypbekkoia, Myrerhaugen (ved Gåsvassdammen), Monskrokkoia (ved Jursjødammen), Koivolla, Hembekkoia og Dansarsletta.

Fløterbaser

Det medførte makt og ære å være fløterbas, altså sjef. Jobben hørte nærmest til enkelte familier. Fløtebaser i Grytåa har vært: Peder Torpet (f.1810), Ole Torpet (sønn, f. 1846), Gustav Hansen Nordli (Engen, f. 1870), Hans Bjerke (f. 1880) og Edvard Oppi (bror til Hans, siste fløterbas, f. 1897).

Ei historie

Ole Torpet var fløterbas og pleide å ha opprop på Koivolla hver morgen. Da han ropte opp naboen sin i Torpet – Syver Torpet – kom det ikke noe svar. Han tok i noe sterkere: «Er du her, Syver?» «Ja,» svarte Syver, «det veit du da, for vi gikk sammen nedover hit.» «Du skal svara likevæl,» svarte Ole morskt.

Henry Myren på tømmerlasset ved Dansarsletta i 1957.

Et par historier

Dette hendte ved Grytåa ved Åmot. En av fløterne var overstadig beruset da fløterinspektøren kom for å inspisere. Fløteren lå på bakken, og noen av de snarrådige kameratene hans fant på å legge granbar over fyren. Dette gikk riktig bra, fyren sov godt, og inspektøren oppdaget ham ikke.

Det var ikke vanlig å være beruset, for fløteryeket var farefullt. Men det skar seg av og til. Et år var 1. mai på en søndag, og tre karer hadde nok feiret i meste laget. Da de møtte på Koivolla mandag som de skulle, var de ikke edrue ennå. Alle fikk anvist hvor de skulle arbeide. Basen skjønte situasjonen og ga følgende beskjed til de tre: «Gå ova Koivollbrua og tull stein til grusen kommer.» Ovenfor brua var det to skådammer der steinen pleide å rase ut, og oppdraget var å plukke opp denne steinen. Men beskjeden ble sagt litt underlig.

Ole Pedersen Torpet var med og bygde Øvre Grytdammen i 1892. Navnet og årstallet er hogd inn på steindammen - O P T 1892.

Kilder

Informanter: Henry Myren og Kåre Aamodt.

Odd Magne Syversen: Romedal almenning, bind I og II.

Odd Magne Syversen og Torstein Storbæk: Fløtinga i Romedal almenning, bind IV.

Birger Kirkeby: Nord-Odal bygdebok, bind III.

Skulptøren med røtter fra Rovelstad

I en park i byen Elgin i Illinois, USA, står et fire meter høyt monument til minne om nybyggerne som bosatte seg i området. «The Pioneer Family Memorial» består av ei gruppe på fire statuer, støpt i bronse. Kunstneren heter Trygve Rovelstad. Foreldrene hans, Carl Arthur og Hilda, emigrerte fra Nordstua Rovelstad i Nord-Odal i 1886.

I likhet med flere emigranter fra Rovelstad, slo Arthur og Hilda seg ned i den vesle byen Elgin ved Fox River, ikke langt fra Chicago. I dag har byen 106.000 innbyggere. Rovelstad-familiene har i generasjoner vært vel ansette borgere i Elgin. De ble tidlig kjent som arbeidssomme og pålitelige, og de engasjerte seg blant annet i skolearbeid, kirke og andre frivillige organisasjoner.

Trygve ble født 27. september 1903 som den nest yngste i en søskenflokk på fem. På skolen viste han tidlig kunstneriske anlegg, og etter eksamen ved Elgin High School gikk han i lære hos kunstneren Nellie Fabyan i Geneva. Senere kom han til den kjente skulptøren Lorado Taft i Chicago før han begynte å studere ved Art Institute of Chicago. Han var også en periode ved et kunstinstitutt i New York. Før han vendte tilbake til hjembyen Elgin,

dro han til universitetet i Washington i Seattle og gjennomførte et fireårs-studium i skulptur på to år.

I 1929 fikk han ideen om å lage en større skulptur som skulle hedre de første familiene som slo seg ned i området ved Fox river. Han laget flere utkast i gips hjemme i sitt eget atelier, og han startet tidlig arbeidet med å få monumentet støpt i bronse.

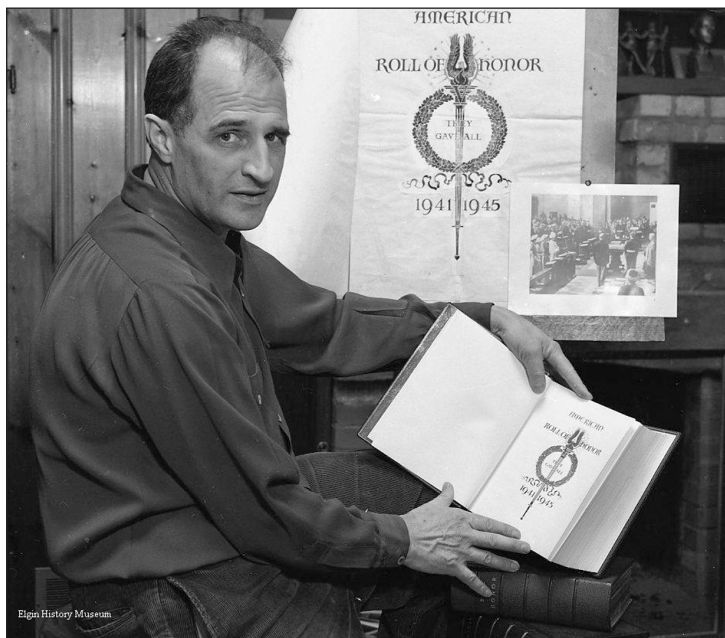
Det viste seg å bli vanskelig å skaffe penger til prosjektet. Tross løfter fra bystyret ble det ikke bevilget midler. Trygve laget da en spesiell minnemynt som ble solgt til inntekt for prosjektet, og i 1957 fikk han presidentenken Eleanor Roosevelt til å skrive et anbefalelsesbrev. Etter hvert kom det noen offentlige tilskudd, men likevel ikke nok til å fullføre støpingen.

Trygve Rovelstad fikk aldri oppleve å se monumentet ferdig. Han døde i juni 1990. Takket være stort engasjement fra kona Gloria, datteren Annie og mange kunstnervenner, lyktes det etter hvert å finansiere prosjektet, og i 2001 ble monumentet reist og avduket.

På 1930-tallet begynte Rovelstad å tegne og gravere minnemynter. Under annen verdenskrig var han ansatt av USAs krigsdepartement for å lage forskjellige minne- og æresmedaljer som ble solgt til inntekt for krigsinnsatsen. Flere av disse blir fortsatt støpt og delt ut til soldater og andre som skal hedres av det amerikanske forsvaret.

Over: «The Pioneer Family Memorial» i Elgin. (Foto: Sylvia Grady)

Til venstre: Trygve Rovelstad i arbeid med «American Roll of Honor». (Foto: Courier News/ Elgin History Museum)

Elgin History Museum

Et av de mest prestisjefylte oppdragene han fikk, var å lage en statue av senator Richard J. Barr. Den ble ferdig i 1952 og reist i rotunden i Capitol i Chicago.

Rett etter krigen ble det laget en spesiell minnebok, «American Roll of Honor», med navnene til 28000 amerikanske soldater som mistet livet under krigen. Det var Trygve Rovelstad som utformet boka, blant annet med dekorasjoner i bladgull. General Eisenhower overrakte boka til dronning Elisabeth, og den er stilt ut i det amerikanske kapellet i St. Paul-katedralen i London.

Flere av Rovelstads mindre skulpturer, malerier og tegninger er utstilt i Elgins historiske museum. På et universitet i Chicago står en gipsmodell av det han hadde håpet skulle bli verdens største statue. Den skulle hete «Jeg vil». Han hadde en drøm å få reist den ved bredden av Michigan-sjøen i Chicago, men prosjektet ble aldri realisert.

I kunstkretser i USA har Trygve Rovelstad et godt navn. Det hevdes at han kunne ha blitt en verdenskjent skulptør hvis han ikke hadde valgt å bosette seg og arbeide i hjembyen.

Blant de mange fra Rovelstad – både fra Nordstua og Søstua – som bosatte seg i Elgin, fikk flere arbeid i urfabrikken i byen, Elgin National Watch Company. Blant dem var Trygves bestefar, Erik, og hans far,

Karl Arthur. Han var «finisher in the timing departement». Hele Rovelstad-familier ble etter hvert ansatt på fabrikken, og det ble blant annet laget armbåndsur med merkenavnet «Rovelstad Brothers». Fabrikken ble nedlagt på slutten av 1950-tallet.

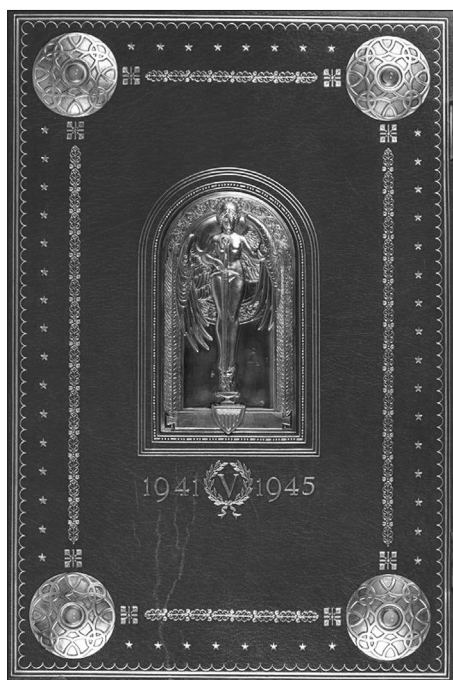
Kilder:

Pioneer Memorial Foundation, Elgin

Avisa *Courier-News*, Elgin

Fox Valley Arts Hall of Fame

Boka *Elgin Days gone by*

Forsiden av «American Roll of Honor»

Det var da det, og ikke nå: Vinter-OL i Oslo 1952

I Moguttens papirer har jeg funnet et brev datert 5. desember 1951 fra Marit Øiset til Idrettslaget Mogutten ved formann Harry Jernberg. Det lyder som følger:

«Jeg tillater meg herved å spørre IL Mogutten om litt hjelp til utstyr til Olympiaden. Jeg må ha alt nytt, som ski, staver, støvler og skidress. Alt dette får vi tilsendt, men vi må betale det selv. Støvler og staver fikk vi kjøpt nu på Norges skiforbunds treningleir på Sjøringfjell, hvor vi lå i 8 dager. Mange av de andre jentene som var der, har fått penger av sine lag/foreninger til utstyr. Når en skal stille i Olympiaden, så må en ha utstyr deretter. Damegruppa skal kjøpe skidress til meg, og den koster ca. kr. 100,-. Jeg synes da at laget kan spandere ski og staver på meg. Det er jo Mogutten jeg representerer, og det er jo heller ikke alle klubber som har en Olympiaspirant.

Det er vanskelig å drive idrett når alt er så kostbart. Så jeg ville være meget takknemlig om dere ville hjelpe meg litt. Hjertelig hilsen Marit. Vennligst send svar innen 8 dager.»

Tidene, idretten og kravene til utstyr har forandret seg siden den gang. Det hører med til historien at det var første gang kvinnelangrenn stod på

programmet i de Olympiske leker. Marit gikk inn til en 7. plass på 10 km. Folkehavet og interessen rundt skikonkurransene i Holmenkollen var den gangen like stor som under årets verdensmesterskap.

Marits startnummer fra den gangen blir oppbevart i «Skattkista» på Sand sammen med bilder og medaljer. Der vil også Marits brev fra den 5. desember 1951 få plass.

Marit i langrennssporet under OL i 1952.

Av Steinar Bjørnstad

Til. Knappen 5/12-57.
I Idrettslaget Aagutten
74. formann
Harry Gunberg.
Gulvik.

Jeg tillater mig herved, og
spørre I. L. Aagutten som
kiff hjælp til tilsyn til
Olympiaden. Jeg må ha alt
nytt, som ski- skau- stöler
og vinndress. Alt dette for vi
til oss sendt men vi må betale
det sjölve. Stöler og skau gikk
vi kjøpt mi på Norges -
skiforbunds Leirings leir på
Skjeringfjell der lå vi alle
klær. Mange av de andre
gikk som var der hadde

Minner fra barne- og ungdomsår

Det var en gang... Alle eventyr begynner slik, men dette er ikke noe eventyr. Året er 1946-47. det var like før juletentamen i 7. klasse. Lærer Bernhard Flatøy stod ved kateteret, liten og velvokst i nikkers og jakke og sa: «Nå er det siste tentamenprøven før dere skal opp til eksamen. Gjør nå så godt dere kan, for etter avslutningen på barneskolen blir dere betraktet som voksne».

Tankene fløy vide. Praten gikk livlig der gutta var samlet i friminuttene og om kvelden hvor vi unge møttes. Ja, hva skulle vi egentlig bli?

Hva slags arbeid kunne vi tenke oss? Alle var vi klar over at en måtte ha et yrke, noe å leve av. Yrker gikk som oftest i arv fra far til sønn, noe som var vanlig på landsbygda den gangen. De som hadde småbruk med hest ville gjerne overta både bruket og hesten, for med en hest gav det større inntekt. Skogsarbeidet var det mest vanlige yrke her i bygda. Bondesønnen var opptatt av odelsretten og arverekka og når det var mulig og overta garden.

Gjevest var det å bli handelsmann og stå i butikk. Vi så opptil de som gikk i hvite korte jakker bak disken, og sa pent «Vær så god» til kundene. Jeg for min del hadde alltid vært interessert i teknikk og motor og ønsket å bli flyver. Tenk å komme

til fremmede land og oppleve andre verdensdeler og så å komme «hemmat tel a mor» i uniform!

Snart skulle vi stå for presten og gaveønskene knyttet seg til yrkene vi skulle velge. Småbrukeren ønsket seg hest og bukkedoning. Skogsarbeideren ønsket seg øks og sag, spesielt Gro-rudsag med rød bue. Handelsbetjenten ønsket seg pene klær, små og blanke sko og Bryllkrem.

De som ville gå videre på skole, ønsket seg penger slik at de kunne begynne på Eidsvoll Landsgymnas.

Vi gikk i blandingsklasse, like mange jenter som gutter. Jentene var beskjedne og holdt på med sitt. Kom du nær dem, ble du erta av de store gutta at du hadde fått «jentelus». Hvorfor fniste de slik bestandig? De holdt seg bestandig i flokk og kikket på oss når vi ikke så det.

Hva jentene drømte om, holdt de for seg selv. Men noe fikk vi da vite. De drømte om å bli frisørdame eller å flytte til Oslo og søke huspost hos en rik familie. Noen ønsket å begynne på Freia Sjokoladefabrikk. Andre måtte være hjemme og hjelpe til med småsøsken og gårdsdriften.

Det var lite å ta seg til for ungdommen i Nord-Odal den gangen. Det var bygdekino en gang i måneden og dansefest på Trudvang og Vonheim noen lørdager i vinterhalvåret. Lars Heesbråten var den trofaste kinomas-kinisten.

Av Ola Erik Tangen

For hver forestilling var det tre pauser på grunn av bytting av filmruller. Det var godt å lea på seg, for de lange trebenkene var harde å sitte på.

De filmene som huskes best, er slike som den svenske filmen «Hon dansade en sommar», «Gjest Bårdsen», «De tre Musketerer» og «Synøve Solbakken.»

Den sommeren som vi gikk for presten, fikk vi lov til å dra på fest i Grønnerudslunden. Det var som «en doft frå den stora världen».

Dit kom det gjester fra Oslo-revyene slike som Jens Book Jensen, Nora Brocksted, Kari Disen, Leif Juster, Rolf Just Nielsen og Carl Jularbo. Det sies at når Carl Jularbo spilte der, var det flere mennesker i Grønnerudslunden enn antall innbyggere i Nord-Odal. Æren for alle disse fantastiske opplevelsene tilskrives Borger Moen som

var primus motor for dette i mange år. Hvordan han fikk tak i alle disse artistene, er en gåte.

Det hendte så mangt i Grønnerudslunden på den tiden og mang en historie blir fortalt... Som da lensmann Isak Hansen og de to betjentene hans kom for å sørge for ro og orden, sjekket de en mann som hadde en flaske på innerlomma. Lensmannen luktet kritisk på innholdet om det var hjemmebrent. Da utbrøt mannen: «Itte ta så mie da, før de to betjenta må få smaka døm au».

Og så var det kjerringa som plukket brusflasker, før de var tomme!

Mangt et kjærlighetsforhold ble innledet i Grønnerudslunden, men ikke alle var like heldige. Mange måtte dra hjem alene og håpe på bedre klaff neste gang...

Konfirmasjonsforberedelsene fore-

Gravlimusikken ca 1950. Fra venstre Arve, Nell, Jacob og Rolf.

gikk hele sommeren, en dag i uka. Det foregikk i kapellet. Overhøringen var fjorten dager før selve konfirmasjonendagen. Jentene hadde korte og pene kjoler. Gutta stilte i pen skjorte og bukse med moteriktig belte.

Konfirmasjonsdagen kom. Jentene satt der andektige i sine bunader med fine søljer. Andre hadde hvite, lange kjoler. Guttene hadde fått nye dresser. Noen hadde kanskje arvet dressen etter eldre brødre. Dressen ble kjøpt et par nummer for stor, for den skulle vare lenge. Det var å reise med bussen til Eidsvold eller Skarnes for å skaffe den.

En far som skulle kjøpe dress til sønnen sin, kom til Sennarud Konfeksjon i Eidsvoll og ropte høyt «Du Sennarud, trur du at du har noe som passer til denna gutten som er så vomme og fæl?»

Den følelsen av å kle seg så fint og gå inn i en fullsatt kirke, var både skremmende og høytidlig. Vi ble stilt opp etter høyden, de høyeste stod fremst, de korteste nederst. Jentene sto på nordsiden og guttene på sydsiden.

Så ble det høst, og kveldene ble mørkere og kaldere. Vi merket endel spenning og uro i våre unge kropp. Vi så fram til helga, for på lørdag skulle vi på fest!

2. juledagsfesten på Vonheim hadde de store gutta snakket mye om alt som hadde hendt tidligere. Dagen kom og forventningene var store. Vi syklet selv om det var bitende kaldt.

Med genser under konfirmasjonsdressen varmet det godt. Beksømsstøvla var tunge på foten, men varme. Vi hadde ikke med andre sko. Noen

kom i drosje, det var helst eldre ungekarer som hadde tjent gode penger på «bigg i bin». Dansen gikk tregt til å begynne med. Det var mest jentene som danset med hverandre, inntil gutta hadde fått drukket seg til godt mot og engasjerte, mens trioene spilte kjente slagere.

Plutselig går døra opp. Inn kommer en mann og vifter med armene og skriker: «Snøpløgen kommer!» Da ble det brått slutt på dansen, og alle mann flaug på dør for å redde flasker som var gjemt i brøytekanalen.

Lensmann Isak Hansen kom stadig innom. Han og betjentene ble høytidelig bedt inn på kjøkkenet til bespisning; hembaka kaku med egg og ansjos – som ble kalt «fast følge».

På disse festene ble det kamp om de gjeveste jentene, og det ble truet med juling og det som verre var på senere fester.

Dansen fortsatte ut i de små timer. Da trioene spilte «Auf widersehen», populært kalt «Alf Iversen», skjønte vi at det var slutt. Noen var så heldige og fikk følge ei jente hjem, selv om veien kunne bli temmelig lang. Men hva gjorde det når jenta hadde lovet både det ene og det andre?

En av gutta tok mot til seg og sa høyt så alle hørte det til ei jente han likte godt: «Hvis ingen andre vil følge deg hjem, så kan da jeg gjøre det!»

Slik var det å være ung i etterkrigsårene i Nord-Odal. I alderdommen kommer de gode minnene fra barne- og ungdomsårene klarere og sterkere tilbake. Jeg er glad og takknemlig over å ha opplevd dette.

Historien om en femkroning

Min bestemor Karen Monsdatter Lishaugen Strand født 31. oktober 1889 og død 14. februar 1981, ga sin bror Ottar født 10. oktober 1892 en femkronersseddel da han utvandret til Amerika i mars 1912. Ved overleveringen av pengeseddelen skal bestemor ha sagt: «Denne bruker du kun dersom du blir helt i knipe.»

I 1965 fikk bestemor pengeseddelen i brev tilbake med takk for lånet. Samme år fikk min far Julius Strand pengeseddelen i gave av sin mor. Jeg antar at bestemor følte en viss lettelse, og fikk en bekreftelse på at det virkelig hadde gått bra for hennes yngre bror i det nye landet da brevet med pengeseddelen kom. Ottar kom bare to tre år seinere sammen med sin kone på besøk til Nord-Odal og sitt fødested.

Av Kari Strand

Innvielsen av Sand kirke i 1891

Følgende artikkel er hentet fra en av distriktets aviser i desember 1891.

Kongsvinger, 15de Decbr. 1891

Kirkeindvielse

Thorsdag den 10de December var en Høytidsdag for Nordre Odalens Menighed, idet Sands nye Hovedkirke den Dag blev indviet af Hs. Høiærværdighed Biskop Hille. Provst Ottesen intimerede over Esaia 60.1. De forordnede Bønner og Skriftafsnitt blev læste af de tilstedeværende Prester af Solør og Odalens Provsti. Biskopen havde til Tekst for sin Indvielsestale valgt Johannes Evgl. 10, 1-10. Den hellige Handling var høitidelig og opbyggelig.

Kirken, der efter Tegning af Arkitekt Schüssler er bygget af Bygmester Kristoffersen fra Nordre Odalen, gjør baade Arkitekt og Bygmester all Ære. Den har Siddepladse til ca. 700 Mennesker og gav under Indvielsen, da alle Gange var optagne, antagelig Plads for 1000 a 1200 Mennesker. Kirken har en overmaade smuk Beliggenhed med Udsikt over Storsjøen og denne Søs Smukke Omgivelser. Den er en Lang-Kirke med to to smaa Sideudbygninger, der gives Plads for to Sidegallerier. Den er lys og venlig og viste sig ved Indvielsen ogsaa i akustisk Henseende at være meget vellykket. Orglet, der er bygget af

Orgelbygger Næs, og koster Kroner 2.800, var meget smukt og kraftigt. Altertavlen er Kopi af Blochs «Kristus Consolator» (Trøsteren).

Efter Indvielsen holdtes Festmiddag i Sand Prestegaard. Festen var særdeles vellykket og verdig. Der blev holdt mange Taler hvoraf særlig kan nævnes Ordførerens, Hr. Trøftens, Tale i Dagens Anledning og Biskopens for Nordre Odalens Menighed.

Nordre Odalens Kommune har intet sparet for at skaffe Menigheden et smukt og værdigt Gudshus ligesom det fortjener at noteres, at Kirkebygningen paabegyndtes i Februar Maaned og altsaa fuldentes paa mindre end 1 Aar.

I en Korrespondanse til «Mrgbl.» 11te ds. skrives:

I gaar var det en sand Festdag her i Bygden, idet den nye Hovedkirke her i Sand blev indviet af Hs. Høiærværdighed Biskop Hille med Bistand af 8 af Prostiets Geistlige. Kirkeindvielser er jo Begivenheder, som i Regelen kun med Aarhundreders Mellemrum indtræffer i en Bygd, og da et nyt, bekvemt indrettet Gudshus er et Gode, som bliver alle inden Menigheden til del, er det ikke at undre, at mange Folk med Glæde strømmer til og med stor Interesse følger den hellige Handling. Trods Veiret var derfor Huset propfuldt (det har 700 Siddepladse).

Den forrige Kirke var en gammel Langkirke af træ, smal og lav, mørk og trist og i de senere Aar meget skrøpelig og forfalden. Da den nye Kirke skulde staa omtrent paa samme Tomt – thi vakrere Plads kunde ikke ønskes – blev den gamle Kirke i vaar revet ned, og nu staar allerede den nye Bygning der fuldt ferdig. Den er opført af Bygmester Kristoffersen her fra Bygden for omtrent Kr. 30.000. Det er en Træbygning af Reisverk med udvendige og indvendige Panel. Tegningen til Kirken er leveret af Bygmester Schüssler paa Kongsvinger. Den er nærmest en Langkirke, men den har dog en kort Udbygning paa hver af Siderne med Indgange til Korsgangen og Opgange til de smaa Sidegalerier.

Ved frivillige Bidrag har da ogsaa den lyse, venlige og rummelige Kirke faaet et værdigt Udstyr. Gunder Løkker og Hustru har skjænket Kr. 1200 til

Altartavlen, der er en Kopi af Arbo efter Prof. Blochs "Christus Consolator" (se Math. 11.28). Andre Bidragsydere har skjænket det fornødne til Døbefunt (der dog endnu ikke er færdig), Lysekroner, Gulvtæpper, Ovne, Klokker og Orgel. Det sidstnævnte er fabrikeret af Orgelbygger Næs og koster Kr. 2800; det viste sig at være et for Bygningen meget velskikket Instrument, ligesom Kirken i alle Henseender viste sig at have meget heldige Lydforholde.

I Møde af Nordre Odalens Herredstyreelse den 13de dennes behandledes og afgjordes, blant flere, følgende Saager:

3. Sagen angaaende Ansættelsen af Organist ved Sand Kirke.

Enstemmig beslutning: Frøken Agnes Melstrøm antages til midlertidig at forrette som Organist i Sand mod en Godtgjørelse af 8 Kr. for hver Gudstjeneste.

Et av de første bildene av den nye kirken. Bildet er tatt en gang på 1890-tallet.

Mitt hyggeligste minne

På 1950 tallet og utover utga Glåmdalen et julehefte som ble kalt «Glåmdals Jul». Det var populært lesestoff i Glåmdals-distriktet. Redaksjonen der forsøkte å få med seg noe stoff fra bygdene omkring Kongsvinger. I et av juleheftene i slutten på 1950-tallet eller begynnelsen på 1960 hadde redaksjonen kon-taktet kjente idrettsfolk i dis-triktet og ba dem tenke tilbake på sitt hyggeligste idrettsmin-ne. I Nord-Odal var det Ole H. Grinden som var Glåmdalens bidragsyter, og intervjuet/for-tellingen og overskriften var som følger: *Over skogen til Hof.*

«Da jeg er blitt spurt om et minne eller en episode som står sterkest i minnet fra idrettsbanen, har jeg nok mange minner og episoder. Jeg skal her fortelle om en episode jeg hadde i 1932 eller 33. I den tiden jeg var idrettsmann, altså i 30-årene, var ikke tidene som nå, vi måtte se nøye på 50-øringen. Vi gutta fra Mo, som vi den gang het, var ikke akkurat velbeslått med penger. Skulle vi til et idretts-stevne som lå langt unna, så hadde vi vanskeligheter. Hadde vi ikke hatt dr. Løfsgård til formann på den tiden, og som la ned mye arbeide for idret-ten, så hadde sikkert idrettslaget gått dukken med det samme. Han kjørte oss gratis og la ut startkontingenten og alt annet for oss i mange år.

Det jeg nå skal fortelle, er om et idrettsstevne i Hof. Hemstad, Engen og jeg var påmeldt. Vi skulle løpe 1500 meter. Vi var alle sammen enige om at vi skulle gå over skogen til Hof. Vi skulle gå lørdag ettermiddag, og vi skulle ta inn hos Gimse i Åsa, så det var i orden. Men da tiden nærmet seg, ville ikke Hemstad og Engen være med. Jeg var svært ivrig etter å komme i vei, og jeg snakket med mange om de ikke ville være med over skogen. Til slutt fikk jeg med Otto Bjørnstad, og vi ble forlikte om å gå lørdag ettermiddag. Dette var i første del av august, så det var litt mørkt om natten. Jeg drev i slåtten på et sted, og fri lørdag middag var det ikke noe som het den gangen, så det var å drive på til kl. 1900. Vi startet opp ved 1930-tida på vei over skogen til Hof, en strekning på ca. 3 mil etter seterveier og stier. Den gangen var det ingen bilveier innover skogen som nå. Nei, det var å gå.

Vi gikk om setrer der det var budeier som lokket på kuer, noen sto kanskje og ventet en venn. Men vi kunne ikke lufte oss med jentene, vi hadde bare en tanke, og det var å komme over til Hof. Da vi kom over på Solør-siden, som vi sier, så traff vi mange som skulle opp på setrene. De glante etter oss og lurte nok på hva det var for to magre skrangler som småløp mot Solør.

Da vi kom ned i bygda, var klokka over 12, og folk hadde lagt seg nesten alle steder. Ingen av oss hadde vært i Åsa før, så vi var ikke noe kjent. Vi

Av Steinar Bjørnstad

lurte da på hva vi skulle gjøre. Vi så det var lys på et sted og var på vei dit, men da vi var like ved, ble lyset slokt, og da var det å vende tilbake. Vi trasket da opp på en låve, spiste og hadde det moro til det ble mer lyst. Da krøp vi ned i høyet og skulle prøve å sove.

Men det gikk bare en stund, så begynte det å prate rundt låven. Det viste seg at det hadde vært fest i Åsheim om natten, og folk kom hjem. Menn og unggutter var i humør og pratet og hadde det moro, så vi fikk høre mye gratis der vi lå stille som mus. Vi ventet gang på gang at noen skulle ha tatt seg en tur på låven og i høyet en så fin og lummer augustnatt. Men det kom ingen. Til slutt sovnet vi, da alt ble rolig. Jeg våknet av at det ramlet i bjeller og noen kvinnfolk som snakket. Det var noen som fulgte kuene til skogs. Jeg hørte da et kvinnfolk som sa: «Det ligger to mannfolk på låven hos oss. Jeg vet ikke hvem de er, for da jeg skulle ta en høytapp til kuene i dag, så tok jeg i et svart hode. Så jeg fløy ut igjen med det samme,» hørte jeg hun si. Da de hadde kommet vel unna, dro vi fra låven og stakk inn og unnskyldte oss for at vi hadde tatt husrom uten å spørre. Mannen var grei, og vi fikk kaffe attpå.

Så var det å dra videre nedover Hofs-Åsa til vi kom dit vi skulle. Da idrettsstevnet begynte, var vi fremme som de andre. Jeg startet på 1500 meter og ble nr. 2. Vi var over festen i Bøndenes Hus og hadde det riktig moro. Utpå andre dagen, altså mandag, dro vi vestover igjen og tok det da mer med ro. Vi besøkte budeier og spiste rømme og hadde det riktig kos. Og

utpå mandagen var vi hjemme igjen, et minne rikere.»

Når vi leser denne historien, må jeg få lov å komme med noen kommentarer. Jeg kjente Ole H. Grinden godt og Otto Bjørnstad enda bedre. Han var min far. Ole H. fremhever at det var strengt i arbeidslivet den gangen. De måtte jobbe til kl. 1900 på lørdag, forteller han. Han forteller ikke noe om arbeidstiden på mandag.

Jeg har selvfølgelig hørt denne historien før og må bare fortelle at avslutningen er ikke helt sannferdig. Grunnen til at jeg forteller dette, er at vi hadde mye moro med pappa hjemme på grunn av denne turen til Hofs-Åsa.

Sannheten er at Ole H. Grinden og min far traff noen damer på festen på Bøndenes Hus som de fikk et godt øye til. Dette medførte at de ble med disse damene i høyonna et par dager før de startet på hjemturen til Knapper. Flere år senere giftet pappa seg med min mor, og vi ble en familie på fem. Historien fra Hofs-Åsa med damer og høyonn forfulgte min far hele livet og bidro til mange muntre og morsomme stunder.

Steikepanna

Ho mor ho hadde ei steikepanne ho som var nokså stor – ja, før det var nålitt mange heme ta øss dein gongen je voks opp. Panna var gjort ta gjønnmælm, - å dein trøtte å komma ner me allslags resskap. Dein var i bruk tel flæskesteiking hør eineste dag heile vikua – ja, itte om sindan læll, før da var det kokt kjøtt å suppe tel mæddæs.

Ja, om sindan var det kokt kjøtt å suppe tel mæddæs. Å nåe ta det fiste som måtte gjæras om sindas mårån da, - det var å heinte opp frå utekjellærn det som skulle brukes i suppa å tel kjøttet etterpå. Vinterstier måtte vi da speinne på øss skien, å me ein stav i dein eine hånna å ei sinkebitte i dein are hånna reinte vi nerover jorde tel steinkjellærn som låg innunner bakken ova Sandbækken.

Det kunne nuk væra litt skummelt

Av Gunvor Nilsrud

auv å gå inn i dein mørke, kalde steinkjellærn, mæn han far han hadde nuk rætt i at det fantes itte nåe bere potittkjellarer hæll slike gamle steinkjellarer.

Det var jo litt ta eit kunstverk auv da, å se hæssen det hadde gått an å laga nåe slik. Hæssen hadde de klart å fått laga ein slik fin runding oppi taki ta stein, åsså fått fæste steinen slik at itte alt reiste ner att. Døm hadde full hæller itte alle slike fine remedier å hjelpe sæ med da slik som nå. Mæn så var det jo auv mie meire prat om å væra muskelstærk dein tia einn det er nå.

Vi la'a skrællarpotitten neerst i sinkebittæ, så gulrøtter, så rot, å øvst oppå alt det are i bitta la'a vi einn rekti stor huggukål.

Da vi kom opp att tur dala, å fækk ta øss skien, var det småjentærbe å skrælle potitten å det are som vi hadde ti'i me øss tur kjellæra, mæn

kålhuggue det vill'a mor greie med sjøl. Rota dein kokte ho støtt oppi kjøttgriten, å dein vart go dein!

Ja, vi var mange rundt det stor kjøkenbordet heme som han far hadde snikre. Han hadde auv laga ein fastspikre hjørnebenk å sitte på åt øss ongom. Smågutta satt på dein eine langsien ta bordet, å vi småjenten –nabojenta å je – satt på stuttsien ta bordet. Nabojenta å je vi åt heme hos naan ettersom det falt sæ slik.

Ja, så åt vi suppa fist (me feittstjerner oppå), å så gjømte vi at litt sø på tællikka våre som vi hadde tel vi skulle eta kjøtt å rot å potitter etterpå.

Det heinte full ein gong i millom at vi hadde fiskeboller i hvit saus med karry oppi tel mæddæs auv. Det titte vi onga var litt «fint», før fiskebolldonken dein var jo kjøft på butikken. At det var litt fint, det måtte vi full nesten tru auv ettersom atte det bære var om sindan at det kunne heinne sæ at vi hadde fiskeboller tel mæddæs.

Tel søktens hadde vi av å tel salte sill, å me mie lauk attåt som vi hauste uti haga.

Ho mor ho brukte å bronsteike dein utvatne salte silla. Det var nuk itte så alminnelig det å steike spikjusill. Mæn som ho sa'a tel mæ ein gong sea je vart vaksin:

«Dænna rå silla var itnå å gi små onger». Je vil slettes itte ha nåa rå sill nå hæll, je!

Mæn steikepanna vart likevæl brukt mæst tel flæskesteiking.

Nesten hør æfta fandt a mor fram dein gamle førskjærkniven tur skuffa som han far hadde sætt eitt rundt treskaft på. Spekkfjøla hadde visst

Gunvor, 10 år gammel, med Gråpus.

Gunvor i Amerika-kjole rett etter krigen.

Det gamle huset i Nilsrud.

Thea og Nils Nilsrud.

dein ældste bror min laga på snik-
kerskulen. Flæskebala sto på bu'n,- å
han far sa'a «ve» øss at bua var fløtt i
frå Gruven. Der hadde dein vøri det
gamle sæterstørrhuset vårt.

Da ho mor kom inn att i frå bu'n,
la'a ho flæskeskiven utover oppi dein
store steikepanna. Da var jenne po-
titten færukokte. Vi kokte støtt mie
mæddæs-potitter heme, før hø'n
skulle auv ha mat. Det brann gøtt i
veomna, å lågån sto høgt opp da ho
mor løfte dein store potitgrita opp,- å
sätte dein litt på si.

Ho la'a i nåa omnsringer før ho sätte
over flæskepanna, mæn det gikk itte
leingi før det beginte å fræse å steike i
pa'an. Å flæskelukta, dein vart vi gøtt
vann me. Å attåt det steikte flæsket
hørde det feitt-duppe tel,- me mie
lauk oppi.

Vi brukte mie mjølk heme, og vi onga
fekk auv så nært eitt førhøld tel kuen
våre førdi vi måtte gå så langt med
dem på sammarsbeite. Særlig bjellkua,
ho Gullros, ho var familiemedlem, så
snill, så snill.

Ja, vi brukte mie mjølk. Tel å me tel
mæddæs drakk vi seperert mjælk. Åt'n
far laga støtt a mor tel ein stor,djup
tællikk med tjukk mjølk.Ho sto med
røm-krokka bortved kjøkenbeinken å
hadde rømme oppi surmjølkstællikken
hass. Han hadde tongt ærbe. Dæffer

skulle han visst ha litt ækstra. Slik
oppfatte vi det. Å vi onga, nei vi likte
itte slik sur mjølk hæll vi så det...

Mæn vi likte mjølkegraut å klotmjølk
tel kvældsværd. To ta øss likte bæst
graut, å to likte bæst klotmjølk. Dæf-
fer så kokta mor dætta anner gong,
å kakao det likte vi alla samma.

På kakuskiven hadde vi siltetei,
rips å tipper. Om hausten drog vi alle
samma einn dag oppå Stiggdalsberjet
å plukke den store vass-såen full me
tipper. Han far kokte kaffe på nyin-
gen. Han hadde sætt hava i ein tom
fiskebolldonk å heingte den på einn
stav, å da kaffen var færdu bles han
i hein åt øss: «Nå kan di komma!»

Vi onga vi hadde itnå i mot serop
på maten, hæll vi. Mæn kjinnmjøl-
kosten, pultosten og primen som ho
mor laga, var auv go. Åsså fækk vi
skrapa primgrita etterpå da... Mæn je
trur nuk at det vart han far å æ mor
som mæst vart ved pultosten!

Vi brukte å kava øss bortpå bordet
før å få tak i det vi ville: «Fløtt unna
døkk nå så di råkker», sa'n far.

Je står å ser på Steikepanna hen-
nes mor å teinkjer på alle grisa heme
som vart skørin opp i småbætær med
førskjærkniven å lagt i panna, steikt
å eti opp ta «hølgrovne» onger å ein
par vaksne. Det vart julegrisenes
endelig.

Tre kæ'ær hviler

(tanker ved et billede)

Je har itte så mange bilder ta' n far,
 ett er i svart-hvitt frå engong på 70-talet,
 ti'in ta en fotograf
 frå døra inn i ei trong hjulbrakke en stann:
 Tre kæ'ær hviler,
 termosar og matasker på det vesle borde'
 med ølje- og bensinkanner under:
 BP og Castrol.
 Den eine med islender og topppluve,
 den are, han Fridolf Stuen, med langstøvler attsnørt med reimer
 øverst på skafta.
 Alvorlige sitter døm,
 folder grove tømmerhøggernævar
 som snart skær handtere økseskaft og motorsag att.
 Den trea, han far,
 har lagt sæ på den eine benken langs veggen,
 høgre ærmen under huggu,
 slik 'n likte å ligge da 'n hvilte,
 vinstre nævan hviler tongt over bringen.
 Døm har eti og hviler før ut att tell neste skift.
 Ei god ro hviler i bilde'.
 – Det er viktig å hvile riktig,
 og en god ærbeskær får aldri hvilt nukk,
 var det en som sa'a en gong.
 Je ville væta meir om bilde',
 og en måndasæfta stakk je innom 'n Fridolf Stuen i Rovelstadgrein.
 Der i stuggua vart vi sittanes med huggal prat utover æftan,

og inn gjennom glase' seig sakte septembermørke',
gjorde ansikta våre utydelige
i ei god ro der ittno' haste.
Og 'n Fridolf førtælde at kjær'n med toppluve var 'n Torbjørn Bråten.
Han kjørte snøplogen og var innom brakka da fotograf Lars Bry tok bilde'.
Hjulbrakka hadde sti'i ved Finnsroa nea Hølte på Trautskogen
der 'n far hogg tømmer og 'n Fridolf kjørte.

Je har itte mange bilder ta 'n far, mæn fleire som itte er fæste på papir.
Et ta de tidligste er slik:

Heile væla i et kammers

Fisst var det
trøllaue' på den gamle Telefunken
som glåmte med blålig lis
ut i kammerse'
og videre utover rare stasjoner
som Krakow,
Hilversum,
Motala
og Kalundborg.
Je stava og les og kjente je var der.

Mæn samtidig mæst
i skumle bakgater
ihopes med kjøttuggu Bonzo,
a Effie Marconi og 'n Dickie Dick Dickens,
den farligste mann i Chicago,
og Zing Zing var itte langt unna,
bære like bortafør Sjurbråtan en stann.

Harde skuddsalver
blande sæ i hop med lider
ta sepratoroppvask
og kvældsværd'n som vart laga tell
på kjøkkene'.
Og da var det lett å væra kjær,
på ei kammersseng
i en islenderærmmkrok
som lukte granbar
og far.

Av Hans Ludvig Fredheim

Austvatn skole i 1952

1.rekke fra venstre: Knut Nygård, Svein Grinna, Birger Enerhaugen, Gunnar Bergseth, Oddvar Åsen, Thorleif Oppi, Jan Erik Storbråten, Jan Erik Bjørndalen, Jan Larsen, Terje Rustad, Sverre Dammen.

2.rekke: Else Marie Skogheim, Tora Lerdalen, Else Bekken, Synnøve Lund, Karin Skogheim, Berit Bryn, Berit Grinna, Bjørg Sandberg, Bjørg Flugind, Lise Lerdalen, Olida Sannerud.

3.rekke: Erling Hagen, Hans Høiby, Agnar Solvang. Per Lerdalen. Erling Lund, Alf Berg.

4.rekke: Hans Hagen, Per Østvand, Gunnar Aanmoen, Kåre Lund, Grethe Lerdalen, Karin Østvand, Aud Hagen, Wenche Bryn.

5.rekke: Per Kirkenær, Klaus Flugind, Per Nygård, Liv Stensby, Aslaug Sannerud, Marit Inngjerdingen, Turid Storbråten, Unni Schønning, Anne Helene Kvikne.

6.rekke: Odd Bergseth, Per Lerdalen, Liv Larsen, Else Sandberg, Unni Lund, Ragna Lensebakken, Reidun Oppi, Åse Ihler, Berit Hagen, Gerd Grinna, Berit Bekken, Anne Lise Storbråten, Anna Høiby, Henny Ødegård.

7.rekke: Kjell Sandberg, Vidar Øverby, Olav Bredesen, Arne Enerhaugen, Kjell Walter Hagen, Kåre Kirkenær, Helge Solvang, Arve Larsen, Torstein Sannerud, Odd Lerdalen.

Tilbakeblikk på året vi har lagt bak oss – 2011

Vemodig farvel med Jankos

Det var med vemod fansen fra hjembygda tok farvel med dansebandet Jankos på Milepelen i romjula, og en verdi avslutning på et 30 år langt danseeventyr ble det til gagns. Det var brødrene Asgeir og Jørn Nesset fra Sand som etablerte Jankos i 1980.

Metall-rockere fikk kulturprisen

I Nord-Odal er det ikke bare finkulturen som får heder og ære. Bandet

Madder Mortem er stolte vinnere av årets kulturpris. Søskenparet Agneta og Birger Petter Kirkevaag tok i mot utmerkelsen under kommunestyrets julemiddag. Bandet er store i utlandet og har utgitt flere plater.

– Da jeg selv var i Chicago for noen år siden, sjekket jeg om den største platebutikken på Michigan Avenue hadde Madder Mortem. Fire titler var oppført, men alle var utsolgt, sa en stolt ordfører.

Madder Mortem, representert ved f.v. Agneta Kirkevaag, Tormod Moseng og Birger Petter Kirkevaag fikk kulturprisen av ordfører Asgeir Østli.

Av Steinar Bjørnstad og Gunnar Nygård (foto)

Signe Sutterud Sagen og Ada Fredheim

Felespillerne ble tildelt Nord-Odal kommunes kulturstipend for ungdom for 2010. Stipendet er på kr. 10.000 som deles mellom årets vinnere.

– At Nord-Odal faktisk har en ganske rik folkemusikktradisjon, tror jeg er ukjent for mange. Derfor er det så utrolig moro at det er to ungdommer som tar opp igjen denne tradisjonen og gjør den kjent også langt utenfor Nord-Odals grenser, sa ordfører Asgeir Østli.

Kaldeste på 29 år

Desember 2010 er den kaldeste på 29 år. Bare en gang tidligere på snart 69 år har det vært kaldere hos Per Fløten enn denne desembermåneden. Det var i 1981.

Varm mat til bygdas eldre

Nå skal også hjemmeboende eldre og brukere av hjemmetjenesten i Nord-Odal kunne nyte et varmt midt-dagsmåltid. Maten leveres på døra tre ganger i uken. Kjøkkensjef Ulf Inge Vien og hans stab ved Nord-Odal sykehjem tar utfordringen på strak arm. Frivillighetssentralen er en aktuell samarbeidspartner for transport.

Bygdelista i Nord-Odal legges ned

Når nordodølingene går til valg til høsten, har de ikke lenger muligheten til å stemme på Nord-Odal Bygdeliste. Lista har vært representert i kommunestyret siden 1991 og har de to siste periodene hatt tre plasser i kommunestyret. Knut Nygård har vært med siden starten. De to andre er Irene Sween og Kåre Vestgård.

Nordagust legger Europa for sine føtter

Nordagust spiller mollstemte, symfoniske musikk. Kritikerne er vilt begeistret over suggererende musikk med fuglekvisper fra distriktet. I Nord-Odal og Kongsvinger sitter seks musikere og smiler. Den yngste er 16 år, de andre har spilt sammen i årevis. Innspillingene er gjort på gamlemåten, og det er gjerne førsteopptaket som blir stående, forteller Daniel Solheim.

Gaver gir velutstyrt legesenter

53.000 kroner i pengestøtte fra lokale foreninger bidrar til at Nord-Odal nå har et godt utstyrt legesenter.

– En stor takk til Mo sanitetsforening, Nord-Odal sanitetsforening og LHL Nord-Odal for et viktig bidrag til innbyggernes beste, sier en fornøyd sjefslege Nils Ytteborg.

Magnar Dalen – finsk landslagssjef i langrenn

Dalen jublet ekstra mye da Matti Heikinen gikk inn til VM-gull i Holmenkollen på 15 km. klassisk. Magnar mener han ikke kan oppleve en større dag som finsk landslagssjef.

Legger ned stemmekretser

Nord-Odal kommune kutter i antallet stemmelokaler. Til høsten blir det ikke lenger mulig å gjøre sin borgerplikt i stemmekretsene Fjell og Krattebøl. Dermed blir det nå åtte i stedet for 10 stemmekretser i Nord-Odal.

Morodalsfestivalen

Olav Thon har aldri vært på Morodalsfestivalen. Men han liker arrangementet så godt at han sponser det med kroner 100.000. Morodalsfestivalen er en musikkfestival for utviklingshemmede og alle andre som liker moro. Sommerens festival blir den tredje i rekken.

Historisk Venstre-liste

Venstre stiller egen valgliste i Nord-Odal til høsten. Partiveteran Odd Einar Dørum tror det ikke har skjedd tidligere, men det har det. Venstre-mann O. A. Sæther fra Knapper var i 1913 valgt inn i kommunestyret. Han var ordfører en kort periode. Lærer

Løberg ved Bjelker skole var ordfører, han men døde i valgperioden. Dermed rykket varaordfører O. A. Sæther opp som ordfører.

Trekker sammen for gründerne

Odal næringshage og Nord-Odal kommune skal samarbeide om å gi grunderne hjelp til å få lokalt næringsliv til å blomstre. Siden det ble næringshage i Odalen for 12 år siden, har mange nordodølinger med en gründer i magen benyttet seg av muligheten for veiledning og starthjelp. Terskelen for å bruke oss blir nok lavere med vår nærhet her på Sand, håper daglig leder Tove K. Gulbrandsen.

Slutter som rektor

Bjarne Haug Thesen har vært rektor ved Nord-Odal ungdomsskole i over 13 år. Nå har han sagt opp.

– Jeg har takket ja til stilling som rådgiver i oppvekstetaten i Kongsvinger kommune. Der begynner jeg 2. mai, forteller 53 åringen.

En tur med Varpen er et populært innslag under Morodalsfestivalen.

Møter i Stortinget

Eli Skoland fra Nord-Odal debutterer på Stortinget for Høyre. I Gunnar A. Gundersens fravær stepper hun inn som vararepresentant. Skoland gleder seg og varsler at hun vil ta ordet.

Bunesvegen – igjen

I over 30 år (mye lenger) har det vært planer om å ruste opp Bunesvegen. I sommer vil det endelig skje.

– Gull, jubler Erik Holtet, en av beboerne langs veien.

– Jeg sa i valgkampen tilbake i 2003 at jeg ville jobbe for utbedringer, men det har tatt lengre tid enn jeg trodde, sier ordfører Asgeir Østli.

Milliontap som svir

Nord-Odal kommune får lite hjelp av staten til å komme ut av de økonomiske problemene. 12 millioner kroner faller bort i overføringer med det nye inntektssystemet.

– At vi skal komme så dårlig ut, føles urettferdig, sier økonomileder

Ole Johnny Holt i Nord-Odal kommune.

Dårlig gulv

Golv et i idrettshallen er for dårlig. Nå vurderer kommunen å gå til reklamasjonssak mot leverandøren. For dårlige golv kan føre til begrensninger i bruken av den nye storstua i Mo.

Varmeste april noensinne

Årets april måned var den varmeste i manns minne, og vel så det. Per Fløtten har siden 1942 notert og regnet ut snitt og normaler. Aldri før har han notert så høy middeltemperatur for april som i år. Den ble målt til 7,2 plussgrader, mot normalt 2,7.

Alpakka-heder

NC Paris Pavlova ble champion på utstillingen for alpakkaer under Villmarksmessen i Lillestrøm. Nina Bergerud og Rolf Barbakken i Knapper føler at de er på riktig vei i satsing av oppdrett av alpakkaer.

Endelig skjer det noe på Bunesvegen.

Frivillighetsentralen gjenoppstår
Etter å ha ligget nede i to år, har det fra midten av august igjen blitt frivillighetssentral i Nord-Odal. Den forrige ble lagt ned høsten 2009.

– Vi er allerede i gang med å flytte inn i nye lokaler i Santitetens hus i Mo, forteller ildsjelen bak gjenåpningen, Olaf Høiby i Norsk Folkehjelp.

Skolesjefen i Nord-Odal i ny jobb
Anne Cathrine Holth har takket ja til å bli ny utdanningsdirektør i Hedmark. Nå får hun ansvaret for at den nasjonale utdanningspolitikken blir fulgt opp av fylkeskommunale, kommunale og private skoleeiere i Hedmark.

– Jeg blir statens forlengede arm ut til kommunene, sier Holth, som skal følge med på og gi råd til skole- og barnehageeiere i alle fylkets 22 kommuner.

22. juli – terroren rammet også Nord-Odal

Kjersti Berg Sand, 26 år, fra Nord-Odal omkom i terrorangrepet i regjeringskvartalet. Justisminister Knut Storberget deltok sammen med mange andre i Kjerstis begravelse. Hele 1500 nordodølinger deltok i fakkeltog fra Sand sentralskole til støtte for ofrene og deres familier.

Christina Bus Holth – gull i NM på 5000 meter

Christina, som konkurrerer for Oslo-klubben Vidar, løp inn til NM-gull på 5000 meter under friidretts-NM i Byrkjelo. Hun løp på tiden 16.36.33. I Berlin maraton løp hun inn på den sterke tiden 2.33.40, og det kan gjøre

henne aktuell for OL i London neste sommer.

Rekordregn

I august kom det 249 millimeter nedbør. I Nord-Odal er det aldri målt mer nedbør på en måned. I juni, juli og august kom det til sammen 498 millimeter. Den forrige rekorden var fra 1951, da kom det 394 millimeter i sommermånedene. Værobservasjonene i Nord-Odal startet i 1895. Per Fløtten har blitt en kjent «værermann» med sine målinger og tall.

Kommunevalget

Arbeiderpartiet gjorde rent bord og gikk fram med 1.7 prosentpoeng. Lise Selnes blir dermed kommunens første kvinnelige ordfører. Lasse Juliussen blir varaordfører. Høyre gjorde et solid comeback og fikk inn tre representanter. 55.6% stemte på Arbeiderpartiet. Nord-Odal hadde en frammøteprosent på 65.2, den høyeste i Glåmdal. Gunnar Nygård fra SV var den som ble ført opp flest ganger på andre valglister.

Asgeir Østli

Gamleordfører Østli har ikke flyttet helt ut av kommunehuset. Nå blir han sjef i halv stilling for SandSynlighetsetaten som skal arbeide med å videreutvikle Sand sentrum.

– Å kunne bidra til noe samfunnsnyttig i Nord-Odal, uten å være politiker, fristet. Nå kan jeg jobbe litt mer konkret, forteller «sandsynlighetsarbeider» Østli, som resten av tida skal være på sin gamle arbeidsplass i SSB på Kongsvinger.

Trøftskogen kapell

Kapellet feiret i år 80-årsjubileum. Biskop Solveig Fiske var til stede under feiringen søndag 16. oktober. Hans Ludvig Fredheim presenterte jubileumsboka «Av Guds nåde til Guds ære». Her er det samlet små og store begivenheter i kapellets 80-årige historie.

– Jeg blir sterkt berørt av å lese

om kapellets tilblivelse. Her var det både engasjement og lengsel, og det er en glede å kunne være med å feire 80-årsdagen, sa biskopen under høymessen.

Trøftskogen kapell ble innviet søndag 11. oktober 1931. En av ildsjelene for å få eget kapell var Mathea Trøften, leder av Trøftskogen sanitetsforening.

Glåmdalens fotograf Jens Haugen foreviger biskop Solveig Fiske og sokneprest Geir Hansen ved Trautskogen kapell.

Trollsteinen

Ved Skålbergsætra i Mo ligger en spesiell stein. Det er ikke så mange som kjenner til denne i dag, men for gamle skogsfolk var denne steinen ofte et samtaletema, og de likte svært godt å vise den fram til barn, barnebarn og kjente.

Trollsteinen, som den kalles, ligger mellom den søndre og nordre vangen i Skålbergsætra. Den er stor, men den er ikke så enkel å finne, for naturen har gjemt den godt med busker og kratt.

Det skal det gjøres noe med til sommeren 2012. Da vil det bli merket og skiltet til den fra den søndre vangen i

Skålbergsætra. Merkingen/skiltingen vil bli gjort etter den gamle sæterveien mellom sætervangene. Dette vil kanskje bidra til at Trollsteinen fortsatt blir et kjent punkt i Skålbergsæterområdet slik som den var i gamle dager.

Hva er så spesielt med denne steinen? Jeg har allerede skrevet at den er stor. I tillegg til det kan du se tydelige merker etter baken og føttene (hælene) til trollet. I gamle dager så folk ofte unaturlige ting i skogen. Dette ble forbundet med tusser og troll. Tussene var små, mens trollet var stort. I områder hvor det var sett unaturlige ting, ferdet skogsfolk meget stillferdig, for dette var noe de hadde respekt for. Om noen har sett tusser eller troll ved trollsteinen, sier ikke historien noe om, men merkene etter buksebak og føttene på trollet er helt tydelige.

Av Steinar Bjørnstad

Tyttebærfredning i Nord-Odal

«Tyttebærfredning i Nord-Odal» var oppslag i Kongsvinger Arbeiderblad i måneds-skiftet august/september 1942. Plakaten var også slått opp på butikker og posthus rundt omkring i bygda vår. Bakgrunnen for fredningen var å hindre den vanlige rovsankingen av tyttebærkart. Samtlige skog- og landarbeiderforeninger i Nord-Odal besluttet organisasjonsmessig fredning av tyttebær til og med 8. september.

På plakaten sto det: *Da denne sak har stor økonomisk betydning ikke bare for børsankerne selv, men for hele bygden, gjør man regning på alle hederlige folks medvirken til en effektiv fredning.*

Bakgrunnen for fredningen var selvfølgelig at nordodølingene ville ha tyttebæra for seg selv, da dette var ei god inntektskilde for mange, pluss at det var matauke. Et oppslag i Kongsvinger Arbeiderblad fra september 1942 står det skrevet:

«600 Oslobiler mobilisert for tyttebærplukking i Odalen i helgen. En tilstrømning som Odalsbygdene aldri tidligere har opplevd. Minst 10 000 tilreisende bærplukkere i Sør- og Nord-Odal i går. Innspurten må en kalle denne åsgårdsrei av Oslobiler som kom til Nord- og Sør-Odal i løpet av lørdag og utover natt til søndag.

Av Steinar Bjørnstad

Skal en dømme etter tilstrømningen av utenbygdsboende, så er tyttebærtraktene over Odalen landskjente, men om bygdefolket setter pris på denne gjevheten, skal være usagt.

– Er det ikke tipper flere steder enn i Odalen, sa en bygdemann lørdag da han stod i Korsmokrysset og så den ene Oslobilen etter den andre som var på veg oppover til Nord-Odal. Bilene kom tett i tett. En mann som for moro skyld foretok kontrolltelling, konstaterte at i løpet av en time passerte 60 biler. Bedrifter og firmaer hadde mobilisert alt rullende materiell, og arbeidere og funksjonærer fikk på dette sett gratis skyss. Bjølsen Valsemølle hadde 7 biler og om lag 150 mann med. De skulle returnere til Oslo over Eidsvoll søndag, ble det sagt. Sætre kjeksfabrikk var også ute med mange biler. Av andre bedrifter la vi merke til Christiania Spigerverk, Meieribolaget, Elektriske og Brown Boveri og mange andre. En lastebil-eier fra Sør-Odal som lørdag var i transportformidlingen for Stor-Oslo, fortalte oss i går at man der inne regnet med at det var gitt kjøretillatelse til om lag 600 biler til bærturer bare for Odalsbygdene. Av disse var omtrent alle lastebiler. Vedkommende funksjonær som anslo tallet til dette, fortalte at han sjøl hadde utstedt 250 kjøretillatelser til Odalen.

Størsteparten av bilene valgte Nord-Odal som plukkingsfelt, men også en del tok hovedvegen og ferjet over ved

Tyttebærfredning i Nord-Odal.

For å hindre den vanlige rovsankning av tyttebærkart i høst, og derved ophjelpen en bedre markedspris på bygdens tyttebær, har samtlige skog- og landarbeiderforeninger i Nord-Odal besluttet organisasjonsmessig fredning av tyttebær til og med 8. september.

Folk som måtte påtreffes i tyttebærsankning i fredningstiden blir av våre medlemmer rapportert til samtlige bygdens landhandlere og bærkjøpere, som i fellesskap har besluttet ikke å motta bær fra vedkommende overtreidere.

Skulde bærene modnes så tidlig at fredningen kan opheves før ovennevnte dato, vil dette i tilfelle bli bekjentgjort gjennom samtlige bygdens kjøpmenn lørdag den 31. august.

Da denne sak har stor økonomisk betydning ikke bare for bærsankerne selv, men for hele bygden, gjør man regning på alle hederlige folks medvirken til en effektiv fredning.

Nord-Odal faglige bygdesammenslutning.

Sæterstøa og besøkte Sætersagen- og Finnholtraktene. Bilene fortsatte å gå utover hele natta, så en mann som bor like ved hovedvegen. Ved 0400 tiden søndag morgen hørte han de siste som tøffet oppover.

Hvordan ble det så med resultatet av turen for disse som var på tyttebærsan-

king tredje eller fjerde dagen? Etter uttalelser fra de som prøvde lykken fredag eller lørdag, er vi tilbøyelig til å tro at det stort sett ble magert. Med den store innrykking som var allerede torsdag, startdagen, ble jo skogene gjennomtrålet så grundig at det må regnes for slumpetreff om noen rakte

borti en uberørt tyttebærtrakt fredag eller senere. I Sør-Odal regnet flere med at det ble sanket 50 eller 60.000 liter første dagen. Nord-Odal kom sikkert høyere i antall liter, da det var større innrykk av plukkere der, og Nord-Odal har nok også bedre tyttebærtrakter enn Sør-Odal. De som ikke kunne være med i kappløpet første dag, ble derfor handicapped så mye at de mistet sine sjanser til å gjøre noe særlig utbytte av årets avl. Det er helt opplagt at det ble mye skuffelser for de som reiste i helgen for å prøve lykken på tyttebæra.

I en samtale vi hadde med en mann i Nord-Odal i går ettermiddag, fikk vi godt innblikk i livet i Nord-Odal i helgen.

– Alle firmaer i Oslo, trur jeg, er representert her i helgen, sa mannen.

I vegen oppover mot Tjernliskogen stod bilene parkert tett i tett. Det ble talt opptil 120 biler i alt som har reist oppover. På plassen utafor landhandleriet her ser det ut som på Stortorvet i Oslo en travel formiddag.

Ekebergbanens personale, 200 i alt, er kommet i 4 store busser. Nede på Trudvang har det overnattet 8 fullastede biler. Det er fra Sætre kjeksfabrikk og Karl A. Jensen – en 150 mann i alt. Vel vask, Jensen & Co og NKL er også representert. Slik invasjon har Nord-Odal aldri vært ute for før. På gårdene bortover lå folk både inne og ute på låvene. De som ikke fikk annet tak over hodet, lå i bilene. Det ble naturligvis kaldt, men det ser ut til at alle har tatt det med godt humør.

Noe bær har det også blitt for de fleste, men de kommer jo for seint da det meste av bæra er plukket første

dagen.

– Slik trafikk har verken gamle eller unge i Nord-Odal sett i bygda i sine levedager før, sluttet mannen.

Noe bestemt tall over hvor mange tilreisende plukkere som besøkte Odalsbygdene i helgen, er ikke greit å oppgi. Regner en med 500 lastebiler og gjennomsnittlig 15 personer pr bil, kommer en opp i 500. Dertil kommer alle som reiser med Odalsruta, med tog og med sykkel. Vi tror ikke det er for mye sagt at det var minst 10.000 tilreisende.»

God inntektskilde

Jeg åpnet med at bærplukking var en god inntektskilde for mange, både unge og gamle, i Nord-Odal til langt ut på 1960-tallet. Det var mange ungdommer på 50- og 60-tallet som finansierte kjøp av sykkel, skiutstyr og klær til konfirmasjonen ved bærplukking. En konfirmasjonsdress eller sykkel kostet på den tiden kr. 300 til kr. 400. Jeg kjenner faktisk et ektepar som betalte snekkerutgiftene på huset sitt med inntekter fra bærskogen. Det sier noe om snekkerutgiftene på den tiden, og selvfølgelig at de begge var storplukkere. Uttrykket «vill i øynene som en tyttebærplukker» kommer nok fra den tiden det var mange som jaktet på tyttebæra.

Det ble jo plukket en del kart. I Knapper var det en unggutt som kom på Samvirkelaget for å levere tyttebær. Da han overleverte bærkassa si, kom han med følgende spørsmål: «Det gjør vel ikke noe om det er med noen røde bær?»

Så brått

Så brått skulle redselen fange –
kom bakfra som halsende mobb.
En snikende ondskapens slange
forkledd som en terrors snobb.

Så brått så vi ondskapens vrede
gestaltet i form av en mann,
så ribbet for menneskets glede
at ingen må nærme seg han.

Så brått skulle døden ta livet
på djevelens vis uten bønn.
Så brått skulle døden få rive
i stykker vår datter og sønn.

Så brått skulle mødre og fedre
stå ribbet tilbake i sorg.
For alltid vi alle må hedre
de ofre på frihetens torg.

Så godt skulle blomstenes varme
få vist hvilket våpen de er
mot denne slags galskap og harme.
Må det bringe fred til oss her.

Av Thor-Egil Danielsen

Illustrasjon: Rune Nor

Jag och Stina har varit ute och vandrat länge...

I den kalde vinterlufta kjentes det lukt av brent ved og tjære lenge før hun kom fram til huset. Flere ganger banket hun på før noen hørte henne. Den vonde følelsen i brystet kjente hun med tanke på at hun ikke fikk komme inn. Hun tenkte videre på varmen i peisen som måtte være der inne. Hun var så kald og sliten, og igjen banket hun på. Med ett gikk døra opp, og to redde barneøyne tittet ut. Sekunder etter ble døra lukket igjen, men da hørte hun fortrinn som nærmet seg.

«Håkken er du?» «Jag er Karoline Jansdatter från Gunnarskog i Värmland, jag...» Før hun fikk sagt noe mer, var hun inne i varmen.

Peisen i det store kjøkkenet ga et fint lyskjær i rommet. Karoline fikk en taburett ved peismuren og ble sittende der en god stund, hun var veldig kald og våt etter to vinterdøgn ute. Året var 1876, og februar måned var kommet med mye snø og kalde dager.

Karoline Jansdatter og hennes venninne Stina Andersdatter var på vandring hjemmefra og over grensen til Norge den vinteren.

Da Karoline hadde kommet fram til den gården på Finnskogen den februarettermiddagen, var ikke Stina med henne. De to hadde gått i sammen i to døgn, men hun hadde noen kjente

like ved grensen, så de to hadde gått hver sin vei seint på dagen. Karoline følte seg litt alene da, men hun visste jo at de ville treffes igjen.

Karoline fikk arbeid og losji utover vårvinteren på Finnskogen. Det ble lange arbeidsdager, men det var hun kjent med fra før. Stina hadde kommet etter noen dager for å hilse på, men hun fikk ikke tjeneste der. Så hun måtte gå videre til nabobruket og ble innejennte der.

De to venninnene traff hverandre av og til om søndagene utover våren og sommeren når de hadde fri. Karoline likte seg godt og kom fint overens med sjølvfolka på gården – hun melket og hadde ellers ansvaret for fjøset for det meste av tida.

En fin varm sommerkveld i slutten av juli kom det besøk på gården. Da Karoline kom inn på kjøkkenet etter endt fjøsstell den kvelden, fikk hun se hvem som hadde kommet. På en krakk ved den ene benken satt skomakeren fra hennes hjemtrakter. De to hilste uten å se så mye på hverandre – et lite kort blick til slutt, og så var hun ute av kjøkkenet. Dette var ingen fin avslutning på sommerdagen. Hun kjente skomakeren helt fra hun var liten og visste at han ville komme med løgner og historier som ikke var sanne. Hvorfor han var slik, visste ingen, men han Gustav skomaker hadde aldri vært snill mot noen. Mor til Karoline hadde fortalt en gang at

han hadde det forferdelig som barn, så kanskje det var grunnen. Det hadde jo ikke vært så bra å være liten for henne heller, men slik skulle en da ikke være.

Dagene og ukene gikk etter at skomakeren hadde vært innom. Livet gikk sin vante gang, med innhøsting og forberedelser til høsten og vinteren. Mørket kom sigende på om kvelden, så litt ut i september var det nesten mørkt da Karoline var ferdig med mjølkinga. En kveld hun skulle gå fra «ladugården», som hun sa, stod husbonden plutselig i fjøsdøra.

«Karoline, nå er det midt i september, og om en jevnmåne, altså på fløttardagen, må du gå. Du har ikke tjeneste her lenger etter det.»

Han gikk like fort som han hadde kommet. Der sto hun i fjøsdøra med tårene rennende nedover kinnene. Hun fikk ikke svart med et eneste ord, egentlig ikke nødvendig heller, for hun visste bakgrunnen. Gustav skomaker hadde vært på besøk.

Søndagen etter gikk hun for å treffe Stina, og hun fortalte hva som hadde skjedd. De to ble da enige om å gå videre sammen om en måned. Fløttardagen kom, og tidlig på morgenen var jentene alt på vei etter «kjørarvægen» som gikk vestover mot Kongsvinger. Det hadde gått rykter om noen ulver lenger innover mot grensa, så de mente det var tryggest etter vegen mot vest, og der skulle det visst være litt mere bosetting også.

Karoline og Stina gikk hele denne grå høstdagen til de kom på et høgdedrag i kveldingen. Langt der nede kunne de se ei stor elv og en del bebyggelse. Den oktobernatta ble sengeplassen i

noe gammel halm i ei utløe. Natta var mild til oktober å være, så de sov godt etter den lange ferden.

Da de hadde våknet om morgenen og var klare til å gå, sier Karoline: «Det är något jag måste berätta för dig, Stina. Jag vill inte hem till Gunnarskog igjen.»

Hun rister på hodet, og sier det samme igjen. «Jag vill inte hem något mera.» «Varför inte?» «Mor Marthe var inte snäll mot mig.»

Så fortsatte hun å fortelle om det å vokse opp alene med sin mor, uten søsken, og med den nøden som etter hvert ble i hjemmet deres. Da hun hadde snakket ferdig, ble Stina veldig forundret og lei seg. Hun hadde jo vokst opp ikke så langt unna sin venninne, men visste ikke det som Karoline hadde betrodd henne nå. Stina hadde ikke bestemt seg om hun skulle være en tid i Norge, for så å vandre hjem til Sverige igjen. Men kanskje hun også ville bli i nabolandet hvis hun fikk tjeneste da. Men hjemme hadde hun jo mor, far og søsknene sine – hun greide ikke å tenke tanken helt ut denne morgenen.

Litt utpå formiddagen gikk de to jentene videre. Karoline var 22 år og hadde livet foran seg. Hun hadde bestemt seg for å søke lykken i Norge, men hun var ikke sikker på hva hennes fire år eldre venninne ville gjøre. Kanskje hun ville «återvända hem til Sverige».

Slik gikk tankene, og etter hvert nærmet de seg en stor gård i det fjerne. Sola lå lavt over åsen og laget fine skygger og farger på det som var igjen av løv på trærne. Det hadde klarnet opp, så det ville nok bli en kaldere

natt nå enn natta før. De nærmet seg husene på gården og tenkte nok det samme – de hadde ikke lyst til å overnatte i ei utløe ei natt til.

Ute på gårdplassen traff de en av tjenesteguttene, og de fortalte at de var kommet over grensen og hadde vært i tjeneste på en liten gård inne ved Røiden på norsk side. Nå var de på søk etter arbeid for høsten og vinteren. Han sier at de får vente litt så skal han hente «han sjølv». Minuttene ble etter hvert ble til nesten en time før husbonden viste seg i et vindu i andre etasje.

«Håffer har døkk svensker kommi hit, er det itte tjeneste å få der borte?» «Vi två har arbetat i närleken av sjön Røiden på norska sidan,» svarer Karoline.

«Je spør, håffer har døkk itte tii tjeneste der døkk kom ifrå?» «Vi ville ut och vandra,» svarer de to nesten i kor. Husbonden ble borte fra det åpne vinduet, og plutselig står han foran de slitne jentene på gardsplassen.

«Fjøs hæll inne?» «Vi kan arbeta med alt du vill,» sier Stina med en anelse lettelse i stemmen. «Døkk får kåmma her,» svarer han og snur seg og går. «Ja, åsså skal je telltalas med Gunner, det er det je heter.»

Slik startet tjenestetida for de to svenske jentene på storgården ved Vingersjøen. Høsten ble til vinter også dette året, og det ble igjen vår og sommer. I juni var Karoline og Stina på vandring igjen. Året var 1877, og snart skulle de komme dit som de skulle bli lenge, lenge.

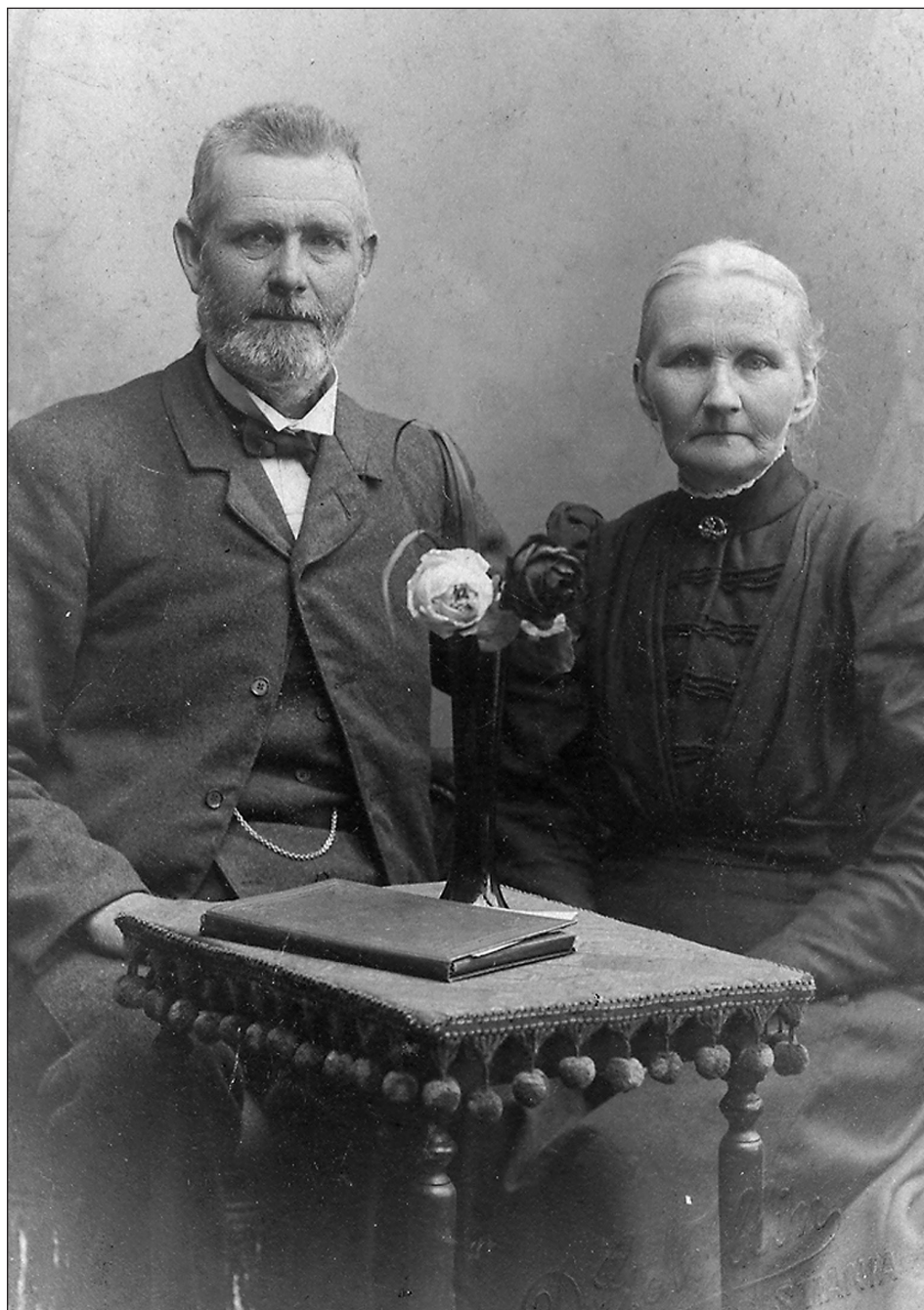
Da de gikk fra gården ved Vingersjøen, bar det også denne gangen vestover, helt hvorfor visste ingen av

dem, men slik ble det. Det ble noen lange dagsmarsjer med lyse juninetter i skogliene. Det var ikke så vanskelig å legge seg ned ved ei trerot eller i ei koie som ingen brukte. Slik vandret de i flere døgn. De forstod etter hvert at det var nesten like mye skog her som på grensen mellom Norge og Sverige. De hadde fulgt den store elva Glomma litt nordover, for så å krysse den og ta vegen nordvestover til de så en stor sjø blinke i det fjerne.

Vel nede i bygda traff de noen slåttefolk ute på et jorde. Jentene spurte om «det var möjligt att få något att eta». Forundret over besøket av de to, gikk en av tjenestefolkene nedover mot et av husene og kom snart opp igjen med to treboller med velling og noen skiver med «potetkaku». Da de fikk dette, var ikke tårene langt unna, for de var veldig sultne. Dette var litt fremmed mat, og de hadde fått noe lignede før, men ikke så godt som dette. De var utrolig takknemlige, og etter hvert gikk de fra slåttefolka. De takket hver enkelt av dem og ba dem hilse inn. De glemte aldri den sommerettermiddagen på gården ved Storsjøen.

«Jag och Stina har varit ute och vandrat länge,» sier Karoline da hun banker på døra i Sør-Stenberg den seine junikvelden. To slitne svenske jenter fikk sove i halmsenger på låven den natta etter at de fikk servert mat inne av Berthe, som syntes at hun måtte hjelpe de to.

I stua i Sør-Stenberg var det mange fra før, men de fikk være der sommeren igjennom. Søren og Berthe hadde et stort hjerte for disse to jentene som hadde kommet til fots den kvelden.

Edvard og Lina Tennungssagen

Etter en tid skjønte de at de ikke kunne bli der utover ettersommeren, og en dag sier Stina: «Jag fortsätter lite til». Karoline var ikke noe for det, så hun svarer at hun vil bli litt til. Hun hadde fått et så godt forhold til alle på denne plassen, og dette hadde hun aldri opplevd før. Også hadde hun hørt om mulig tjenestearbeid på en gård litt lenger nede i bygda.

Slik skiltes de to venninnene. Stina fortsatte over skogen til Eidsvoll en tidlig morgen i august. Den første natta etter at hun hadde gått, satt Karoline oppe og gråt og tenkte på hvordan dette skulle bli. Hadde hun gjort et riktig valg? Mye hadde de to opplevd, de hadde tatt vare på hverandre, og nå var deres veier skilte, kanskje for alltid.

Noen dager seinere var Karoline i tjeneste på Heer. Da slutter egentlig denne historien, og resten kjenner vi

fra før i *Jul i Nord-Odal 2002*: Karoline treffer Edvard Tennungsaga, de gifter seg og flytter dit. Hun kaller seg etter hvert Lina og er aldri tilbake i Gunnarskog. Hun bor på Tennungsaga fram til ettersommeren 1924. Hun og Edvard flytter da til ei datter i Gullverket. Hun dør i 1931.

Mor til Lina dør i 1896, og da har Lina vært i Norge i ca tjue år. Om hun fikk vite at moren var død, vet ingen. Men det ble slik hun sa til Stina den morgenen ved utløa på Finnskogen: «Jag vill inte hem något mer.»

Stina ble gift med Sigvart Olsen i Nes og fikk tre barn.

Historien om jentene før de kom til Sø-Stenberg er diktning, men kanskje var det slik det var. Men en ting er sikkert, de hadde vært på vandring lenge.

Tennungssaga ca 1940.

Sterke Reinhard

Reinhard Bråten (1878-1961) var en personlighet – for ikke å si en original. Jeg husker at han var husholder for karene i Nord-Dammen, der han stelte hus og heim, røktet fjøs og dyr.

I Nord-Dammen bodde Petter, Karsten og Søren som alle var skogsarbeidere. I tillegg bodde Kolbjørn som var snekker her. Reinhard kjernet smør, ystet pultost, bakte brød og gjorde enda mer. Han var kjent for å være kjempesterk.

I sin tid var han fjøsrøkter (sveiser) på Garvik. Folk fortalte at Reinhard kunne ta et fullt 50-liters mjølkespann under hver arm og i tillegg ta ei bøtte full av vatn på hver veslefinger. Det fortelles at en dag han var inne i grisebingen, ville grisen ta ham. Da ble Reinhard så sint at han ga grisen en fik under øret så den svimte av. Vel, grisen kom seg på beina igjen og lærte trolig at Reinhard ikke var å spøke med.

Bestemor Aagot Haagenrud oppdaget at Reinhard var uvanlig huslig. Men så hendte det at brødrene Haagenrud (Nils, Knut, Arne og Aage) plutselig fikk skarlagensfeber. Dette var (er) en smittsom sykdom. Derfor beordret dr. Ansteensen at pasientene måtte ligge i full isolasjon i mange uker. Han Reinhard ble bedt om å være «oppasser» for guttene, og det gjorde han som en profesjonell sjukepleier. Han bar mat til guttene og ga dem medisiner. Han spilte femkort, og han spilte gitar og sang for dem.

Så hendte det at bestefar Amund fikk stilling som tømmerinspektør på Borregaard, og da måtte familien flytte til Sarpsborg. Men bestemor Aagot hadde vært mye sjuk og gruet seg nok for å stille et stort hus. Men hun visste råd – hun ba Reinhard bli med til Sarpsborg for å stille huset, og han sa ja. I Sarpsborg ble Haagenrud-familien kjent over hele byen fordi de hadde mannlig kokk. (Dette var jo på begynnelsen av 1900-tallet.)

Av Hans Haagenrud

På sulom

«Vær deg sjøl», sies det... Ja, det skulle sannelig tatt seg ut! Når tordenskya henger nedover skuldrene, og jeg befinner meg i åndelig vranglås, skal jeg ta med meg min mentale tilstand og dra ut i verden og overføre tordenværet mitt på dem jeg møter?

Av Harald Rogstad

Nei, for all del. Theodora Hagerup Bull sier: «Hvis man slipper de ytre høflighetsnormer, mister man lett de tilsvarende følelser også». I Østens tenkning heter det: «En ytre pålagt holdning vil slå innover og befestes seg».

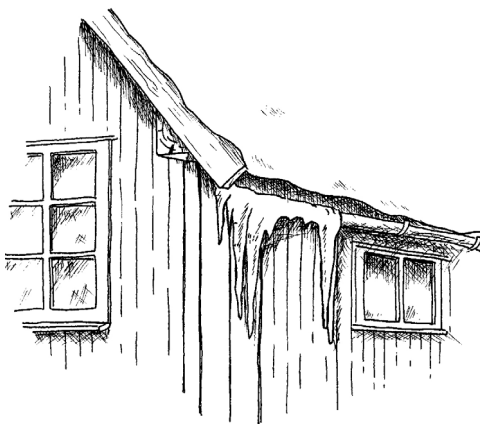
«Åssen står det tel?» «Takk, bære bra; je er på sulom!»

Taktfaste drøpp som slør fast ei gammel sanning

vassblank tapp
med tak i renna
aprilsol
og dråpår glir

alle kalde
vintertapper
trenger varmen
sola gir

rart med slik
kalde tapper:
mange smelter,
noa blir

Av Hans Ludvig Fredheim
Illustrasjon: Rune Nor

Lag din egen lutefisk!

Lutefisk er tradisjonsmat både i Norge og Sverige. I Odalen var og er lutefisk selskapsmat, ikke minst i jula har lutefisken status som julemat. Før i tida ble lutefisk brukt i bryllup og ved andre større anledninger. Men nå er det mer sjelden at folk lager sin egen lutefisk. Det er ingen heksekunst, men det krever både arbeid og omtanke. Det er hyggelig å servere sin egen lutefisk på julaften. Vanligvis blir fisken vellykket, og alle blir fornøyde.

Torsk og gjedde

Det krever en viss kunnskap å kunne lage lutefisk. Vanligvis lages lutefisk av tørket torsk. Men før i tida da det var lite penger blant folk, brukte folk tørket gjedde til lutefisk. Fortsatt er det enkelte som kan kunsten og holder på skikken med lutefisk av gjedde.

Bløtlegging

Uansett torsk eller gjedde må den først bløtes, helst i rennende vatn. Har du en bekk eller ei å med reint vatn i nærheten, gjør den nytten. Før i tida var det vanlig å bløtlegge fisken i Storsjøen. En kan også legge fisken i ei plastbalje med vatn fra springen. Fisken bør vatnes ut i om lag ei uke. Når fisken tas opp av vatnet, bør den flås. Dine gjester vil sette pris på flådd fisk.

Legges i lut

Nå skal fisken legges i lut, det vil si kaustisk soda blandet med vatn. Les på pakningen – der står blandingsforholdet. Men husk at kaustisk soda er sterkt etsende! Unngå å få lut på klær eller hud. Når du tar fisken opp av luten etter omtrent ei uke, bruk gum-mihansker, ellers får du såre hender. Når du tar fisken opp, legger du den i rennende vatn fra springen. Fisken er ferdig.

Tilberedning

Det er en kunst å koke lutefisk, og mange koker den i lettsaltet vatn. Bruk en aluminiums- eller stålkjele. Jeg foretrekker å koke den i langpanne i steikeovn. Dekk med aluminiums-folie. Minst like bra er det å koke fisken i mikrobølgeovn. Legg fisken på et glassfat og dekk med plastfilm. Men først bør fisken saltes slik at den «slipper vatnet». I mikrobølgeovn kan fisken stå 10-15 minutter, og om lag samme tid i steikeovn på 180 grader.

Velbekomme!

Av Hans Haagenrud

Olas bilde

Denne gangen har Ola Erik Tangen valgt et bilde av Sand gamle kommunehus tatt under et folkemøte i maidagene 1945. Fotograf er Håkon Heier. Bygningen ble satt opp omkring forrige århundreskifte og har opp gjennom årene huset blant annet kommunale kontorer, bank, telefonsentral, kafé, drosjesentral, bibliotek og frivilligsentral. I 2011 overtok Nord-Odal sanitetsforening huset fra kommunen. En omfattende restaurering er i gang, og sanitetsforeningen vil fylle den bevaringsverdige bygningen med nye aktiviteter.

Nordre Odalen Kulturminnelag

Ta vare på røttene

Der er en bygd...

Nord-Odal gjennom 101 år
1905-2005

Der var ei sæter...

Om sætre og sæterliv i Nord-Odal

Kulturminnelagets bøker kan bestilles
på telefon 909 81916 eller på Internett:

www.kulturminnelaget.no

Pris: kr. 300 (+ evt. porto)